

160. évfolyam (2026) | 1. szám

SZÁZADOK

A Magyar Történelmi Társulat folyóirata

Az alapítás éve
1867

Főszerkesztő:
Csukovits Enikő

Felelős szerkesztő:
Kulcsár Beáta

Szerkesztőség:
Bácsatyai Dániel, Bartha Ákos, Eiler Ferenc,
Kenyeres István, Toma Katalin, Völgyesi Orsolya

SZÁZADOK
www.szazadok.hu

Kiadó: Magyar Történelmi Társulat
Kiadó, szerkesztőség: H-1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4. B. épület V. emelet 511.
Telefon: (+36) 1 224 67 00 / 4637 mellék
E mail: szerkesztoseg@szazadok.hu
160. évfolyam (2026) 1. szám

Szerkesztőbizottság:

A. Sajti Enikő, Csernus Sándor, Draskóczy István, Fodor Pál, Font Márta, G. Etényi Nóra,
Hermann Róbert, Horn Ildikó, Klaniczay Gábor, Kövér György, Krász Lilla, Lévai Csaba,
Molnár Antal, Pál Judit, Pálffy Géza, Papp Klára, Pók Attila, Rainer M. János, Szakály Sándor,
Varga Zsuzsanna, Veszprémy László, Zakar Péter, Zsoldos Attila

Nemzetközi tanácsadó testület:

Robert John Weston Evans (Egyesült Királyság),
Marie-Madeleine de Cevins (Franciaország), Holger Fischer (Németország),
Ovidiu Ghitta (Románia), Olga Khavanova (Oroszország), Árpád von Klimó (USA),
Lengyel Tünde (Szlovákia), Stanisław A. Sroka (Lengyelország),
Arnold Suppan (Ausztria), Kees Teszelszky (Hollandia)

Olvasószerkesztő:

Marosi Zsófia

Tördelés, nyomdai előkészítés: ElektroPress
www.elektropress.hu

Nyomás, kötészet: Prime Rate
www.primerate.hu
ISSN 0039–8098

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

<i>Tóth Endre</i> : A Szent Korona tárgy történetének fő kérdései	5
<i>Fóti Miklós – Sudár Balázs</i> : Egy nagy hatalmú oszmán család legkisebb fia: Jahjalu Mehmed, szandzsákbég és költő	29
<i>Deák Ádám</i> : Követválasztási mozgalmak a vármegyékben az 1847–1848. évi utolsó rendi országgyűlés előtt	61
<i>Albert Zoltán Máté</i> : A nyilaskereszt és más hungarista jelképek története	97
<i>Törő László Dávid</i> : Völkisch tudományosság Otto-Albrecht Isbert munkásságában	125

KÖZLEMÉNY

<i>Papp István</i> : Északi párhuzam és keleti útkeresés. A finn nép és kultúra Szabó Dezső politikai gondolkodásában	151
--	-----

TÖRTÉNETI IRODALOM

<i>Ribi András</i> : Az országos hatáskörű hiteleshelyi tevékenység a középkorban (<i>Horváth Terézia</i>)	171
Fodor Gábor (szerk.): Rodostó – A Rákóczi-kultusz zarándokvárosa (<i>Fodor Andrea</i>)	174
<i>Perczel Olivér</i> : Egy megszállás anatómiája. Román világ Magyarországon 1918–1920 (<i>Kovács Tamás</i>)	176
<i>Tomka Béla</i> : Korszakok és korszakhatárok. Jelenkortörténeti tanulmányok (<i>Vajda Zoltán</i>)	179
<i>Romsics Ignác</i> : Kosáry Domokos. A történetíró, a tudománypolitikus és az ember 1913–2007 (<i>Ablonczy Balázs</i>)	182

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI	185
-----------------------------	-----

A NYILASKERESZT ÉS MÁS HUNGARISTA JELKÉPEK TÖRTÉNETE

1944 és 1945 fordulóján a Szálasi-kormány¹ új államcímet határozott meg Magyarország számára. A párt és a mozgalom (Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom) szimbólumára, a „H” betűs nyilaskeresztre mint pajzstartóra helyezték a koronás kiscímet (1. kép).² Ezzel először fordult elő a magyar történelemben, hogy egy politikai párt, illetve mozgalom jelképe megjelent az állam címerében. (Az 1919-es Tanácsköztársaság időszakában nem szabályozták a kérdést, jelképként főleg a vörös csillagot használták a hivatalos pecséteken és más helyeken is.) Ezt a gyakorlatot – miszerint egy diktatúrát bevezető, állampárttá vált politikai erő saját jelvényeit állami szimbólummá teszi – Szovjet-Oroszországban (később Szovjetunió) alkalmazták először a 20. század elején,³ majd valamivel később a fasiszta Olaszországban⁴ és a nemzetiszocialista Németországban is megjelent.⁵ A két világháború közötti időszak magyar szélsőjobbaldali pártjainak, mozgalmainak szimbólumpolitikáját, jelképrendszerét, jelvényeit és ezek korabeli értelmezését érdemes közelebbről is megvizsgálni. Jelen tanulmányban a hatalmat is megszerző Szálasi Ferenc és pártformációinak szimbólumhasználatára fókuszálok, amelyet a címertan és a zászlótan szemszögéből is tárgyalok. Az elemzés középpontjában a nyilaskereszt áll, melynek fejlődéstörténete mellett a kapcsolódó jelmondatokat, öltözködési formákat és szimbolikus tárgyakat is vizsgálom. Mindez lehetővé teszi, hogy a korábbi-nál árnyaltabb, érthetőbb és rendezettebb képet kapjunk a Szálasi Ferenc által vezetett politikai csoportosulás gondolkodásmódjáról, elsősorban a jelképek vonatkozásában.

¹ Szálasi Ferenc ún. Nemzeti Összefogás Kormánya (1944. okt. 16. – 1945. márc. 28.).

² Hivatalos Közlöny, 1945. január 27. Sopron 2.

³ A bolsevikok 1917-es hatalomátvételét követően az óragű vörös csillag, a sarló és kalapács állami jelképekké váltak.

⁴ Olaszország címerében megjelent a fascies. A Napkelet lexikona című, 1927-ben kiadott kétkötetes mű leírása szerint a fascies „piros szalagokkal (fasciae) összekötött vesszőnyalábok beléjük dugott bárdal, amely a város területén rendszeren kivétetett. A római imperium jelvényei. A magistratus előtt lictorok vitték. Róluk nevezik el magukat mai nap az olasz fascisták, kik szintén használják a F-t.” – A Napkelet lexikona I. A–K. Bp. 1927. 371–372. Megjegyzendő, hogy a fascies a mai napig előfordul egyes országok (például Franciaország, Ecuador, Kuba) állami jelképeiben, de ennek természetesen semmi köze sincs a két világháború közötti szélsőséges ideológiához.

⁵ A horogkeresztet tartó sas lett Németország jelvénye. A Napkelet lexikona szerint a horogkereszt (Hakenkreuz) „Az őskorban sokhelyütt, így a germánoknál is a Nap jelvénye, utóbb a németek nemzeti szimbóluma és kedvelt amulettje. Politikai jelentőségre a vil.-há-b.-t követő békediktátum után emelkedett, mikor is Németország és Ausztria nemzeti irányú radikálisai a keresztény fajvédelem jelvényévé választották. Azóta a birodalom és Ausztria német nemzeti keresztény köreiből egyre terjed a H.-es mozgalom, mely antiszemita jellegű.” – Uo. 559.

Kereszttypusok a nemzetiszocialista szimbólumkészletben

A magyar nemzetiszocialisták előszeretettel hivatkoztak az olasz fasizmusra és a német náciizmusra, azonban rendelkeztek magyar előképekkel is.⁶ Az „új típusú szélsőjobboldalhoz” tartozó magyar nemzetiszocialisták közül egyes csoportok („magyar fasiszták”) az olasz, míg mások („magyar horogkeresztesek”) inkább a német mintát követték. Ez utóbbiak kezdetben a horogkeresztet használták jelképükként.⁷

Adolf Hitler 1933. január 30-án került hatalomra Németországban.⁸ Pártja, a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) többféle jelképet is használt. Megkülönböztették például a pártjelvényt (horogkeresztet, amelyet a párt neve vett körül), illetve a nemzeti jelvényt (ahol egy nyitott szárnyú sas koszorúval körülvett horogkeresztet tartott). Utóbbi régi verzióján a sas balra fordította a fejét, az újnál már jobbra.⁹ Hitler birodalmi kancellár 1933 decemberében törvénnyel fejezte ki, hogy a „nemzetiszocialista forradalom” győzelme után pártja lett a német állameszme hordozója, így az elválaszthatatlanul kapcsolódik az államhoz.¹⁰ Az 1935. szeptemberi birodalmi zászlótörvényben már az állt, hogy a birodalmi, a nemzeti és a kereskedelmi zászló egyaránt a fekete–fehér–vörös színű horogkeresztes zászló.¹¹ A horogkeresztet tartó sas Hitler 1935. november 5-én kelt rendeletével vált Németország hivatalos jelképévé. A rendelet szövegében a „Führer” úgy fogalmazott, hogy pártja és a Német Birodalom egységét a szimbólumok terén is kifejezésre kívánja juttatni. Értelmezése szerint az állam szuverenitásának jeleként viselte ezentúl a náci párt emblémáját.¹² Ezt a rendeletet 1936. március 7-én egészítették ki a jelkép hivatalos leírásával, miszerint a

⁶ A keresztényszocialista Prohászka Ottokár és Bangha Béla is nagy hatással voltak a magyar szélsőjobboldali mozgalmakra. Szálasi Ferenc pl. Prohászktól vette át a „hungarizmus”, Banghától az „aszemita” kifejezést. – *Paksa Rudolf*: Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója. Bp. 2013. 9–11.

⁷ Uo. 17–18.

⁸ „Hindenburg ma [1933. január 30-án – A. Z. M.] kihallgatáson fogadta Hitler Adolfot, valamint Papen volt birodalmi kancellárt. A birodalmi elnök Hitler birodalmi kancellárrá nevezte ki.” – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), K 428 Sajtó levéltár 1914–1950, Magyar Távirati Iroda Rt. 1920–1950, Könyvnyomtatások 1920–1949, a-291. Magyar Távirati Iroda, Napi hírek. 1933. jan. 30. 13 óra 15 perc, 14. lap.

⁹ Lásd ezeket Abzeichen der NSDAP. In: Organisationsbuch der NSDAP. Hrsg. Der Reichsorganisationsleiter der NSDAP [Dr. Robert Ley]. München 1937. 48–49. Tafel 17.

¹⁰ Gesetz zur Sicherung der Einheit von Partei und Staat. Vom 1. Dezember 1933. In: Uo. 489.

¹¹ Reichsflaggengesetz. Vom 15. September 1935. In: Uo. 518.

¹² Verordnung über das Hoheitszeichen des Reiches. Vom 5. November 1935. In: Uo. 540.

birodalom nemzeti jelvénye a tölgykoszorúval körülvelt horogkereszt, amelyet egy fejt jobbra fordító, nyitott szárnyú sas tart.¹³

Magyarországon már igen korán, 1933. szeptember 18-án betiltották a horogkereszt használatát.¹⁴ Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter a rendelet szövegében a következőképpen fogalmazott: „a horogkeresztjelvénynek – minthogy ez újabban egy idegen állam hivatalos jelvényének minősül – bármely formában való használatát ezennel megtiltom”.¹⁵ Ezután terjedt el a magyar nemzetiszocialisták körében új jelképként két keresztstípus: az úgynevezett kaszáskereszt és a nyilaskereszt.

1931–1932-ben Böszörmény Zoltán és Meskó Zoltán jelentős pártszervező munkát végzett, ám a köztük lévő ellentétek és a kölcsönös féltékenység miatt együttműködésük már a kezdetekkor megszakadt.¹⁶ Böszörmény Zoltán pártja, a Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt főleg az Alföldön rendelkezett erős bázissal. Pártja megerősítésére – a német mintát követve – mozgalmat is szervezett, amelynek jelvénye a horogkereszt lett. Egyenruhájuk részeként barna inget viseltek¹⁷ a német SA-hoz (Sturmabteilung, vagyis 'rohamosztag') hasonlóan.¹⁸ Böszörmény tehát programját, pártja szervezetét és jelképeit a hitleri példa alapján formálta, amit a névválasztás és a pártjelvényen központi helyet elfoglaló horogkereszt is jelez.¹⁹ Jelvényük abban tért el a német eredetitől, hogy sas he-

¹³ Verordnung über die Gestaltung des Hoheitszeichens des Reichs. Vom 7. März 1936. In: Uo. 541. Vektorgrafikus ábrán lásd The Imperial Eagle or Emblem of the German Empire (German Reich, used 1935–1945), Wikimedia Commons / RsVe, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Parteiadler_Nationalsozialistische_Deutsche_Arbeiterpartei_\(1933%E2%80%931945\).svg#/media/File:Reichsadler_Deutsches_Reich_\(1933%E2%80%931945\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Parteiadler_Nationalsozialistische_Deutsche_Arbeiterpartei_(1933%E2%80%931945).svg#/media/File:Reichsadler_Deutsches_Reich_(1933%E2%80%931945).svg) (letöltés: 2025. nov. 1.).

¹⁴ Árnálja ugyanakkor a képet, hogy a gyakorlatban a belügyi tárca nem minden esetben tiltotta meg a horogkereszt használatát a német állampolgároknak. – *Balogh Atilla*: A M. Kir. Belügyminisztérium (1931–1935) – a rendészeti szervek osztálya, a közbiztonsági alosztály és az igazgatási rendészeti alosztály szakterületeinek vizsgálata. PhD-disszertáció (KRE). Bp. 2023. 146.

¹⁵ A Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter által 1933. szeptember 6-án aláírt rendelet a kihirdetését (szeptember 10.) követő 8. napon (szeptember 18.) lépett hatályba. – A m. kir. belügyminiszter 145.500/1933. B. M. VIII. a. számú körrendelete a horogkereszt jelvény használatának eltiltása tárgyában. Budapesti Közlöny, 1933. szeptember 10. 1. (A levéltári dokumentumokból és a hírlapokból vett idézeteket a központosítás és a helyesírás mai szabályai szerint közlöm, a hírlapok címeit viszont az eredeti írásmódnak megfelelően tüntetem fel.)

¹⁶ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 60–61.

¹⁷ Lévai Jenő hírlapíró közvetlenül a háború után megjelent művében így emlékezett meg róluk: „1932. augusztus 20-án a Böszörmény-mozgalom már tízezreket tudott táborában felmutatni. Ezen a napon 500 barnainges rohamosztagos élén vonult fel a [Budai] Várba Böszörmény Zoltán. [...] Zászlókkal és zenekarral vettek részt az ünnepi körmenetben.” – *Lévai Jenő*: Horogkereszt, kaszáskereszt, nyilaskereszt. Bp. 1945. 49. A tényfeltáró újságíróként a vézskorszakról fontos riportokat, illetve dokumentumokat is közzé tevő Lévai írásai a témában értékes kiegészítő források, hiszen kortársként látta és élte át a történéseket.

¹⁸ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 69.

¹⁹ A később kaszáskeresztesnek nevezett párt programpontjait összefoglalóan lásd *Papp Barbara*: A kaszáskeresztesek és Dévaványa. Kálvinizmus, „szekta”, lázadás. Bp. 2014. 18–20.

lyett szablyán álló turulmadár tartotta karmaival a szvasztikát (2. kép).²⁰ Ezt a jelképet szerepeltette Böszörmény Zoltán az általa szerkesztett és „a Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt országos politikai hetilapja”-ként megjelenő újság, a *Nemzeti Szocialista* fejlécén is.²¹ A horogkereszt betiltása után Böszörmény pártja az úgynevezett kaszáskeresztet kezdte el használni („kaszáskeresztesek”). Ez a szimbólum két, egymást keresztező stilizált kaszát ábrázol, amelyek elrendezése egyértelműen a szvasztikára utal.²² 1933-ra a kaszáskeresztes rohamosztagosok²³ felszerelése a barna ing mellett kiegészült a vörös alapon, fehér körben zöld kaszákat ábrázoló kar- és gombjelvénnel, üdvözlésük pedig – német mintára – a felemelt és előrenyújtott jobb kar, valamint az „Éljen Böszörmény!” felkiáltás lett.²⁴ A kaszáskeresztes rohamosztagok zászlaja is ehhez igazodott, középen a kaszáskereszt metszéspontjánál halálfejjel kiegészülve.²⁵

Meskó Zoltán 1932. június 16-án a parlamentben jelentette be önálló pártja, a Nemzeti Szocialista Magyar Földműves- és Munkáspárt megalakulását.²⁶ Ekkor barna inget öltött magára, amelynek gomblyukába horogkeresztes jelvényt tűzött, illetve „Hitler-bajuszt” is viselt.²⁷ Kezdetben az ő pártjának is a horogkereszt volt a jelvénye, amelyet aztán kiegészítettek Nagy-Magyarország rajzolatával (3. kép).²⁸ Meskó pártja főleg Budapesten és a Dunántúlon volt aktívan jelen. A horogkereszt betiltását követően ők az úgynevezett nyilaskeresztet kezdték el használni, ezért magukat „nyilaskeresztesnek”, röviden „nyilasnak” nevezték.²⁹

A heraldikai szakirodalom a kereszttypusok esetében megkülönbözteti egymástól az úgynevezett nyílvégű keresztet (*crux sagittata*),³⁰ a háromszögvégű

²⁰ Vonyó József: Jobboldali radikálisok Magyarországon 1919–1944. Tanulmányok, dokumentumok. Pécs 2012. 207.

²¹ Nemzeti Szocialista, 1932. december 14. 1.

²² Böszörmény mozgalmának 1932-es, 1934-es és 1936-os jelképeit lásd Paks R.: Magyar nemzeti-szocialisták i. m. 61.

²³ Böszörmény már a kezdetekkor megszervezte az úgynevezett rohamosztagokat. – Papp B.: A kaszáskeresztesek i. m. 21.

²⁴ Lévai J.: Horogkereszt i. m. 49.

²⁵ Ennek rajzát lásd a „Jönek [sic!] már a rohamosztagok” című kaszáskeresztes sajtóterméken. – Papp B.: A kaszáskeresztesek i. m. 29.

²⁶ Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója X. Bp. 1932. 32.

²⁷ Bartha Ákos: Egy nyughatatlan homo politicus: Szüts Iván (1900–1973) életútja. Történelmi Szemle 65. (2023) 3. sz. 599.

²⁸ A Meskó Zoltán főszerkesztésében 1927. augusztus 12-től kiadott Pesti Újság fejlécének két oldalán 1932. június 17-én jelent meg a horogkereszt. Ennek a számnak a címlapja azt hirdette, hogy „Megalakult a Nemzeti Szocialista Párt”. A szvasztikát – módosított kinézettel – a következő számban is (1932. június 26.) önmagában tüntették fel. A Nagy-Magyarország rajzolatával kiegészült horogkereszt 1932. július 3-tól 1933. januárjának elejéig szerepelt az újságon. – Pesti Újság, 1933. január 8. 1. A hónap végétől jelkép nélküli fejléccel adták ki a lapot. – Pesti Újság, 1933. január 22. 1.

²⁹ Paks R.: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 18.

³⁰ Bárczay Oszkár: A heraldika kézikönyve. Bp. 1897. 117. 324. ábra 1. Vektorgrafikus ábrán a nyílvégű keresztet lásd Wikimedia Commons / Madboy74, <https://hu.wikipedia.org/wiki/>

keresztet (*crux triangularis*),³¹ illetve a rutavégű keresztet (*crux in rhombi figuram definens*).³² A különbség a száruk formájában mutatkozik meg: a kereszt szárai a nyílvégű keresztnél nyílfejen, a háromszögvégűnél háromszögben, míg a rutavégűnél négyszögben végződnek. Mindhárom típus ábrázolása előfordult a korokban (bár utóbbi csak elvétve), s ezeket következetesen „nyilaskeresztnek” nevezték. Meskóéknak és később Szálasiéknak is a „nyilaskereszt” volt a jelvényük, azonban heraldikailag Meskó pártja a nyílvégű keresztet (4. kép), Szálasi pártformációi pedig a háromszögvégű keresztet használták (5. kép). Érdekességként meg kell említeni gróf Festetics Sándor *Mezőföld* című hetilapját is,³³ amelynek ábrái: a fejléc hátterében nagy alakban megjelenő jelkép és az alatta lévő díszítősor jelképei az ábrázolás módját tekintve leginkább rutavégű keresztre emlékeztetnek.³⁴ Összességében elmondható, hogy egyik politikai formáció sem tartotta magát szigorúan a heraldikai szabályokhoz és kifejezésekhez. A továbbiakban az itt tárgyalt, háromszögvégű kereszt formájában véglegesedett jelképre a korabeli szóhasználat szerinti és a mai napig is a köztudatban lévő „nyilaskereszt” elnevezéssel utalok, szükség esetén zárójelben a heraldikai megnevezést is megadom.

A *Magyar Katolikus Lexikon* leírása szerint a nyilaskereszt nyílhegyekben végződő, vallásos tartalom nélküli görög kereszt, amelynek „állítólagos kitalálója” Mecsér András³⁵ volt.³⁶ Paksy Zoltán viszont azt állítja, hogy miután Meskó meggyezett a Szász Béla és Szűts Iván által vezetett Magyar Nemzeti Szocialista Párttal, átvette ennek a pártnak a jelképrendszerét és szokásait is (a barna helyett zöld inget,³⁷ a „Testvér!” megszólítást és a „Bátorság!” köszöntést). A nyilaskereszt

Ny%C3%ADlv%C3%A9g%C5%B1_kereszt#/media/F%C3%A1jl:Coa_Illustration_Cross_Arrow_2.svg (letöltés: 2025. máj. 22.).

³¹ Bárczay O.: A heraldika i. m. 117.; uo. 116. 322. ábra 4.; *Nyúlászíné Straub Éva*: Magyarország címerkönyve. A heraldika alapjai. Bp. 2001. 66. 303. ábra. Vektorgrafikus ábrán a háromszögvégű keresztet lásd Wikimedia Commons / Madboy74, https://hu.wikipedia.org/wiki/Ny%C3%ADlv%C3%A9g%C5%B1_kereszt#/media/F%C3%A1jl:Coa_Illustration_Cross_Arrow_1.svg (letöltés: 2025. máj. 22.).

³² Bárczay O.: A heraldika i. m. 117. 324. ábra 2. Vektorgrafikus ábrán a rutavégű keresztet lásd Wikimedia Commons / Madboy74, https://hu.wikipedia.org/wiki/Ny%C3%ADlv%C3%A9g%C5%B1_kereszt#/media/F%C3%A1jl:Coa_Illustration_Croix_Retranch%C3%A9.svg (letöltés: 2025. máj. 22.).

³³ Alcímében: A magyar jövő új nemzeti mozgalmának vezérorgánuma.

³⁴ 1933. december 24-i számának címlapképét közli *Szele Áron*: The Ideology of Hungarian Fascism. A conceptual approach. PhD-disszertáció (CEU). Bp. 2015. 321.

³⁵ Mecsér András (1883–?): katonatiszt, szélsőjobboldali politikus. Gömbös Gyula köréhez tartozott, majd idővel csatlakozott Szálasi Ferenchez. – Mecsér András (szócikk). In: Magyar Életrajzi Lexikon II. L–Z. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1982. 177–178.

³⁶ Nyilaskereszt (szócikk). In: Magyar Katolikus Lexikon IX. Meszr–Olt. Szerk. Diós István – Viczián János. Bp. 2004. 878.

³⁷ Szűts Ivánék irányzatát „zöldinges magyar szocialista mozgalom”-nak is nevezték. – Bartha Á.: Egy nyughatatlan homo politicus i. m. 596.

egy pártvezetőségi ülésen, Meskó fiának, ifjabb Meskó Zoltánnak az ötletére vált jelképükké.³⁸ Nézetük szerint ez a szimbólum egyszerre utalt az Árpád-házi királyok időszakában megszületett keresztény államra és a lovasnomád hagyományokra.³⁹ A horogkereszt betiltása elleni tiltakozásul 1933. október 5-én Meskó Zoltán, a „Nemzeti Szocialista Párt”⁴⁰ országos vezérének felhívását szerepeltető plakátok jelentek meg Budapest utcáin, amelyek képét az *Esti Kurír* is közölte. A plakát szövegében Meskó a következőképpen értelmezte a nyilaskeresztet: „A betiltott horogkereszt helyén diadalmasan leng zászlóinkon a NYILASKERESZT! A legnagyobb magyar király ezzel a jellel tette hatalmassá szent hazánkat. Nagy Lajos uralkodása idején három tenger mosta Magyarország határait! A nyilaskereszt a megszállott részekben is szervezkedik, és előkészíti az utat Kassa, Kolozsvár, Szabadka felé!⁴¹ A nyilaskereszt nem tűri, hogy aranyhegyek emelkedjenek a szükség idején, hogy kivonják magukat egyesek a trianoni kereszt gyötrelme alól. A nyilaskereszt magyar szellemet hoz a megmetyelgett [sic!] zsidó uralom helyébe, harcot indít az uzsora és [a] kamatrabszolgaság ellen!”⁴² Az országgyűlés képviselőházának 1933. november 29-én tartott ülésén, amikor az egyetemi zavargásokról,⁴³ illetve az ifjúság oktatásáról volt szó, Tabódy Tibor kormánypárti képviselő Meskóék mozgalmára utalva hangsúlyozta: „ennek az országnak nem a nyilaskeresztre van szüksége [...], ennek az országnak Krisztus keresztjére van szüksége, amely békét és szeretetet hirdet, és [amelyet]

³⁸ Meskó Zoltán dédunokája, ifj. Meskó Zoltán unokája, Meskó Zsolt is alátámasztotta ezt egy vele készült interjúban. Elmondása szerint nagyapja a nyilaskeresztet a konyhaasztalon tervezte meg. „A dédapám alapította az első nyilaskeresztes pártot.” – Exkluzív páros interjú (Hidas Judit interjúja Fullajtár Andrea színésznővel és Meskó Zsolt író-rendezővel), a Neshama Tv Párban című műsorának különkiadása, 2025. október 17. 10:25–10:50, lásd Youtube / Neshama TV, <https://www.youtube.com/watch?v=yGyspsBLWY> (letöltés: 2025. okt. 21.). Figyelmet érdemel még egy, a két világháború közti, Meskó Zoltánról szóló dalocska is, amelyet Zoli bohóc (Hirsch Zoltán artista, aki aztán az auschwitz-i koncentrációs táborban halt meg) énekelt a cirkuszban. Ennek szövegét is felidézte Meskó Zsolt: „Nem félünk a Meskótól, Meskótól, akkor se, ha megkóstól, megkóstól. Nem vagyunk se hirig-, se horogkeresztesek, csak nyilaskeresztesek. Pam-pararampam-pam-pam.” – Uo. 15:22–16:09.

³⁹ *Paksy Zoltán*: Nyilas mozgalom Magyarországon 1932–1939. Bp. 2013. 79.

⁴⁰ Meskó pártjának nevét kezdetben több alakban is használták: Magyar Nemzeti Szocialista Földműves- és Munkáspárt, Magyar Nemzeti Szocialista Párt, Nemzeti Szocialista Párt. – *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 73.

⁴¹ Tehát a négy égtáj felé nyilat mutató kereszt szimbolikájában a revíziós igényeket is megjeleníti: Kassa (észak), Kolozsvár (kelet), Szabadka (dél).

⁴² A plakátot közlő, nem nevesített szerző a következő kommentárt fűzte a cím nélküli cikkhez: „Ezek a különös plakátok jelentek ma meg Budapest utcáin. Mindenesetre tisztázni kell, hatósági engedéllyel történt-e a plakátok kiragasztása.” – *Esti Kurír*, 1933. október 5. 4.

⁴³ Az 1933-as egyetemi zavargásoknak számos oka volt, és ezek egymást erősítették. Megfigyelhetők vallási, szociális és nemzetiségi motivációk is. Egyik aspektusával, a Trianon után a nemzetiségekkel szemben fölerősödött türelmetlenséggel kapcsolatban lásd *Orosz László*: A budapesti egyetemisták utcai zavargásai Bleyer Jakab 1933. májusi parlamenti beszédét követően. In: Trianon és a magyar felsőoktatás V. Szerk. és lekt. Ujváry Gábor. (VERITAS Könyvek 25.) Bp. 2022. 191–224.

ezer éven keresztül hordozott ez a nemzet”. Meskó Zoltán erre röviden így reagált: „Ez a nyilaskereszt a kereszteshadjárat jelvénye volt II. Endre alatt.”⁴⁴

Az 1930-as évek közepére megszűnt Böszörményék kaszásokeresztes mozgalma, helyét a nyilaskeresztesek/nyilasok vették át. Ekkorra a „nyilaskeresztes” elnevezés már a magyar nemzetiszocialisták megjelölésére szolgált. Az ekkortájt alakuló újabb formációk közül a legismertebb a Szálasi Ferenc köré gyűlő „hungaristák”, más néven a „nyilaskeresztesek” csoportja volt. A csak átmeneti sikereket elérő Nemzeti Front⁴⁵ hívei pedig „magyarszocialistának” nevezték magukat.⁴⁶ Szálasiék köre is átvette a „Testvér” megszólítást, üdvözlésük pedig a „Kitartás!” lett.⁴⁷ Jóval később, a Szálasi-kormányzat idején a „Kitartás! Éljen Szálasi!” elköszönési formulát használták a hivatalos levelezésekben.⁴⁸

A Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom jogelődjei és jelképei

A téma szempontjából az egyik legfontosabb levéltári forrás a Szálasi által vezetett párt és mozgalom történetét ismertető nyolckötetes, *Hungarista napló* elnevezésű irategyüttes.⁴⁹ A kollekció első kötetében Jobbágy Lajos, az Országépítési Iroda helyettes vezetője az 1945 januárjában Velemben megírt *Előszavában*⁵⁰ felsorolta – pontos megnevezéssel, hivatalos rövidítéssel, a vezetők nevével, illetve dátumokkal – „a nacionalista és szocialista forradalmat vezető és végrehajtó”⁵¹ Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom jogelődjeit. A továbbiakban ennek alapján mutatom be szimbolikájuk változásait, különös figyelmet szentelve a legfontosabb sajtóorgánumaiknak.

⁴⁴ Az 1931. július hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója XVIII. Bp. 1933. 330.

⁴⁵ A Salló János által alapított Nemzeti Front – Magyar Szocialista Néppárt 1936–1939 között működött, jelképként szintén a nyilaskeresztet használta. A párt 1939 augusztusában egyesült a Pálffy Fidél-féle Magyar Nemzeti Szocialista Párttal. – Nemzeti Front – Magyar Szocialista Néppárt (NF–MSZN) (szócikk). In: Magyarországi politikai pártok lexikona (1846–2010) I. Parlamenti választásokon jelöltet állító pártok. (Pártok és politika) Főszerk. Vida István. Szerk. Izsák Lajos et al. Bp. 2011. 232.

⁴⁶ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 18.

⁴⁷ *Karsai László*: Szálasi Ferenc mozgalmának zászlói, jelképei és jelvényei. In: Az árpádsáv tegnap és ma. Szerk. Molnár Judit. Bp. 2011. 57.

⁴⁸ Lásd ehhez például az MNL OL K 800 Igazságügyminisztérium 1867–1949, Szombathelyi részleg 1945, Elnöki iratok 1. csomójában lévő hivatalos levelezéseket.

⁴⁹ A Hungarista napló nyolc kötetben összefűzött irategyüttes, amely az 1918–1945 közötti időszakból tartalmaz Szálasiék köréről szóló, tőlük származó levelezéseket, feljegyzéseket, naplószerű bejegyzéseket. Az iratok sokszor kusza követik egymást, különösen a második kötetben, amelyben a levéltári lapszámozás sem következetes (néhol átjavították, illetve a lapok hátoldalán is vezették). Ezért ezen kötet esetében a módosított lapszámozásokat is feltüntettem.

⁵⁰ MNL OL K 750 Államfői hivatali levéltár 1890–1948, Hungarista napló 1945 (a továbbiakban K 750 Hungarista napló), 1. köt. *Jobbágy Lajos*: Előszó. Velem, 1945 jan. 1–3. lap.

⁵¹ Uo. 2. lap.

Nemzet Akaratának Pártja

Szálasi Ferenc 1935. március 1-jén alapította a Nemzet Akaratának Pártját (NAP),⁵² Honszeretet Ifjúsági Szakosztály (HISZ) elnevezésű ifjúsági szervezete pedig 1936. március 15-én alakult meg. Ezen szervezetnek mozaikszavas rövidítése szimbolikus értelmű betűszó volt. Az sem tekinthető véletlennek, hogy a felkelő napot és a HIT szó rovásírásos betűiből álló ábrát jelképként használó párt egy Nap utcában lévő ingatlant választott székhelyéül.⁵³ Ebben az időben jelent meg Szálasi *Út és Cél* című munkája, amelyben összefoglalta nézeteit. A szerző a hungarizmust a nemzetiszocialista világnézet magyar gyakorlataként definiálta, illetve olyan eszmerendszernek tekintette, amely egyszerre képviseli a szocializmust és a nacionalizmust, valamint – az antiszemitizmus (zsidóellenesség) helyett – az aszemitizmust (zsidómentességet). A hungarizmust a „Kárpátok-ölelte Dunamedence területén fekvő ezeréves Nagy-Hazára és az abban élő összes honképes és talajgyökeres népcsaládokra” kívánta kiterjeszteni. A külpolitikában „az európai nemzetközösség nemzetiszocialista rendjének” elismerését sürgette, és a nemzetközösségi lét alapjának a „connacionalizmust” tekintette.⁵⁴ A NAP hivatalos lapja a Szálasi szerkesztésében megjelent *Új Magyar Munkás* volt.⁵⁵ Az egyetlen számot megélt, magát „a magyar szellemi, ipari és földmunkások lapja”-ként és a „Nemzet Akaratának Pártja hivatalos közlönye”-ként meghatározó újság címlapján nem szerepelt pártjelvény, csupán a NAP rövidítést emelték ki.⁵⁶

Szálasi 1936 októberében Németországban tanulmányozta a náci párt és állam működését, majd ezt követően elkezdte szervezni a hungarista mozgalmat. 1937. április 15-én azonban letartóztatták, és izgatásért háromhavi fogházra ítélték, a NAP-ot pedig április 16-án feloszlatták. Ismertsége és népszerűsége ezután kezdett el igazán növekedni, mivel nézeteiért akár börtönt is vállaló vezetőt láttak benne.⁵⁷ 1937. április 16. és október 23. között a Hungarista Mozgalom (H) illegálisan működött.⁵⁸

⁵² Uo.

⁵³ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 109. A Nap utca 19. szám alatti ház földszintjén, a 2-es számú kétszobás helyiségben alakították ki székhelyüket. Bár Szálasi bérelte ki ezt a lakást, ő maga a Hollán utca 10. szám alatti házban lakott. „A kapu mellett, a ház falán kis fehér tábla volt kiszögezve, piros a kerete, zöldes a betűi, szövege a következő: A NEMZET AKARATÁNAK PÁRTJA / NAP / ÚJ MAGYAR MUNKÁS SZERKESZTŐSÉGE. A párthelyiség ajtaján kis tábla volt, Szálasi Ferenc nevével.” – *Lévai J.*: Horogkereszt i. m. 56.

⁵⁴ *Szálasi Ferenc*: Út és cél, 1936. [megjelent „valahol a menekülésben”, nagy valószínűséggel Argentínában, legalábbis a könyv végén lévő spanyol nyelvű szöveg erre utal – A. Z. M.] 1954. 9–10.

⁵⁵ Nemzet Akaratának Pártja (NAP) (szócikk). In: Pártok lexikona i. m. 225.

⁵⁶ *Új Magyar Munkás*, 1937. március 15. 1. Azonban az egyes országokról szóló „elemző” cikkeknel feltüntettek politikai szimbólumokat is (például Németországnál a horogkeresztet; Ausztriánál a mankós keresztet; Spanyolországnál a falangizmus jelképét, az igát az összefogott öt nyílvezzővel; illetve „Szovjetországnál” [fordított állásban ábrázolva!] az ötágú csillagot). – Uo. 2.

⁵⁷ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 110.

⁵⁸ MNL OL K 750 Hungarista napló, 1. köt. 2. lap.

Magyar Nemzeti Szocialista Párt

Szálasi 1937 nyarán szabadult. A kisebb nyilas frakciók⁵⁹ 1937. október 24-én a Budai Vigadóban rendezett nagygyűlésen egyesültek Magyar Nemzeti Szocialista Párt néven. A formációból kimaradt Festetics Sándor, illetve Pálffy Fidél pártja, valamint a Nemzeti Front sem csatlakozott hozzá. Szálasi azonban a gyűlést kiemelten fontos eseményként kezelte, hiszen ismét lett saját pártja, és a gróf Széchenyi Lajos és Endre László vezette Fajvédő Szocialista Párt révén immár párthelyiség is rendelkezésére állt az Andrássy út 60. szám alatti épületben.⁶⁰ Sikerélményét tovább fokozta, hogy Fiala Ferenc az új formáció szolgálatába állította a szerkesztésében megjelenő *Összetartás* című hetilapot, és az is, hogy a párt Balogh István révén parlamenti képviselőhez jutott. A pártunió élén Szálasi, Balogh István és Széchenyi Lajos állt. Málnási Ödön, a későbbi nyilas ideológus ekkor köteleződött el nyilvánosan is a nemzetiszocialisták mellett.⁶¹ Még ebben az évben megjelent *A magyar nemzet őszinte története* című könyve,⁶² amely – Szele Áron megfogalmazása szerint – „ideológiai és történelmi katekizmus”-ként funkcionált a későbbiekben a Nyilaskereszt Párt tagsága körében.⁶³

A párt hivatalos lapja a *Szittyakürt* lett; az *Összetartás* pedig az 1937. október 24. és 1938. február 21. közötti időszakban szolgált a párt nem hivatalos szócsöveként, amelynek *Magyar arcvonal* című rovatában párthíreket közöltek.⁶⁴ Az először 1937. március 27-én megjelent *Szittyakürt* nevét kezdetben külön írták, politikai hovatartozását pedig az alcímben elhelyezett megjegyzéssel tisztázták („Az Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Mozgalom politikai lapja”). Az első évfolyam számainak címlapján egy kürtöt fújó és két lábon ágaskodó ló hátán ülő lovas alakja jelent meg szimbólumként; emellett egy napkorong előtt ábrázolt színezetlen nyilaskereszt (háromszögvégű kereszt) is szerepelt az újságon.⁶⁵ Ugyanebben az évben, november 7-én az újság alcíme „A Magyar Nemzeti Szocialista Párt hivatalos lapja”-ra módosult. A második évfolyam számainál már egybeírták az újság

⁵⁹ A feloszlott Nemzet Akaratának Pártja, a Fajvédő Nemzeti Szocialista Párt, az Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt ifjú Balogh István vezette szárnya, kisebb párttörzsek (Magyar Irredenta Tábor, Buzogánykereszt Párt, budapesti kaszáskeresztesek). – Magyar Nemzeti Szocialista Párt (MNSZP37) (szócikk). In: Pártok lexikona i. m. 216.

⁶⁰ Ennek a pártnak a jelvénye egy vízszintesen elhelyezett, szemből nézve balról jobbfelé mutató nyílvégű villámjel volt. Látható például egy 1937. augusztus 6-tal dátumozott, a Fajvédő Szocialista Párt pecsétjével ellátott Személyi lapon. – MNL OL P 2294 Magyar Nemzeti Szocialista Párt – Hungarista Mozgalom 1938–1939 (a továbbiakban P 2294), 1. d. No. 1–150.

⁶¹ Paks R.: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 112–113.

⁶² Málnási Ödön: A magyar nemzet őszinte története. Bp. 1937.

⁶³ Szele Áron: A magyar szélsőjobboldal történelemszemlélete és világnézete a 20–21. században. Múltunk 59. (2014) 2. sz. 99.

⁶⁴ Magyar Nemzeti Szocialista Párt (MNSZP37) (szócikk). In: Pártok lexikona i. m. 216.

⁶⁵ Szittyakürt, 1937. március 27. 1.

címét, alcímként pedig „A magyar nemzeti szocialista mozgalom hivatalos lapja” definíció szerepelt, de a címlapon már nem jelentek meg a korábbi jelképek.⁶⁶ A levéltári iratok között fennmaradt egy 1938. január 18-i dátummal keltezett tagsági törzslapocsksa, amelynek fekete színű pecsétjén egyszerű nyilaskereszt látható koszorúval körülvéve, felette pedig jobbra forduló, széttárt szárnyú, szablyát tartó turulmadár. A pecsétfelirat: Magyar Nemzeti Szocialista Párt.⁶⁷

A Darányi-kormány⁶⁸ 1938. február 21-én feloszlatta Szálasi pártját, s öt 72 társával együtt rendőri felügyelet alá helyezték.⁶⁹ Azonban az 1938 március 12-i Anschluss következtében „[a] náciizmus elérkezett az ország határához. Szálasi Ferenc Hubay Kálmánnal a Hungarista-mozgalmat alakítja meg. Jelvénye: nyilaskereszt közepéig H-betű, ellentétben a Nemzeti Fronttal, amely NF-betűt viselt nyilaskeresztjén.”⁷⁰ Mivel Szálasi Ferenc 1938 tavaszától 1940 őszéig kisebb megszakításokkal végig börtönben volt, új pártja megszervezésében nem vehetett részt tevőlegesen.⁷¹ Ekkor rajzolta meg börtönnaplójában mozgalmának új jelvényét: a számára a magyar birodalmi gondolatot képviselő vörös–fehér sávok, a magyar nemzetiszocializmust szimbolizáló nyilaskereszt és a hungarizmusra utaló „H” betű kombinációját (6. kép).⁷² Szálasi meggyőződése szerint a német *Völkische Bewegung* Európa németek lakta részeit, az olasz fasizmus a mediterrán térséget, a hungarizmus pedig a Kárpát-medencét és a Balkánt volt hivatott megszervezni.⁷³

Nemzetiszocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom

Az egy hónapos illegalitást követően, 1938. március 27-én alakult meg a Nemzetiszocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom (NSzMP–HM), amelynek vezetőségét kezdetben a Szálasi–Hubay–Széchenyi hármas alkotta, majd 1938. július 6-tól a kiváló szervező, Hubay egyszemélyben irányította. Ezt a formációt a Teleki-kormány⁷⁴ oszlatta fel a választások előtt, 1939. február 23-án. Ekkor újabb egy hónapos illegalitás következett a hungaristák számára.⁷⁵ 1938 és 1939 között Szálasi harmadik pártjának neve, illetve jelképe is változáson ment

⁶⁶ Szittyakürt, 1938. június 5. 1.

⁶⁷ Lásd MNL OL P 2294 1. d. No. 901–1050.

⁶⁸ Darányi Kálmán kormánya (1936. okt. 12. – 1938. máj. 14.).

⁶⁹ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 119.

⁷⁰ *Lévai J.*: Horogkereszt i. m. 63.

⁷¹ „Szálasi egymás után kerül a bíróság elé, s a kisebb-nagyobb büntetések után 1938. június 6-án letartóztatásba kerül, 1938. augusztus 23-án pedig háromévi fegyházra ítélik.” – Uo. 64.

⁷² Ilyen összeállítású zászló már megjelent a propagandájukban is. Lásd a 6. képen a „Hungarista eszme” feliratú tankon. – Összetartás, 1939. január 22. 7.

⁷³ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 120–122.

⁷⁴ Teleki Pál második kormánya (1939. febr. 16. – 1941. ápr. 3.).

⁷⁵ MNL OL K 750 Hungarista napló, 1. köt. 3. lap.

keresztül, s ezt nyomon lehet követni a tagsági iratokon is. Egy 1938. március 31-ével dátumozott, még Magyar Nemzeti Szocialista Párt névvel ellátott Ideiglenes tagsági igazolványon fekete nyilaskereszt (háromszögvégű kereszt) szerepelt, amelynek szárvégei ekkor még nem egyenesek, hanem ívelt vonalúak voltak.⁷⁶ A Nemzetiszocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom, illetve Magyar Nemzetiszocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom fejléccel ellátott Belépési nyilatkozaton továbbra is egyszínű fekete nyilaskereszt jelent meg. Összetettebbé a Magyar Nemzetiszocialista Párt – Hungarista Mozgalom fejléccel ellátott Belépési nyilatkozaton vált a jelkép: fehér nyilaskereszt fekete háromszögvégződésekkkel, középen a végződéséig kinyúlva fekete „H” betűvel.⁷⁷ Ez utóbbi jelkép a színezésben felfedezhető eltérést leszámítva már szinte megegyezett az 1945-ös Szálasi-címer pajzstartó nyilaskeresztjével és „H” betűjével. A „H” betűs nyilaskeresztnak olyan verziója is létezett, amelynél a fekete nyilaskereszt közepén, a kereszteződésen belül maradván kapott helyet a fehér „H” betű.⁷⁸

A nyilasok a többféle pártjelvény használata mellett magára a raboskodó Szálasi Ferencre is szimbólumként kezdték tekinteni. Börtönbe kerülésekor „mozgalmi gyászt” rendeltek el, amelyet öltözkükkkel is kifejeztek: „a nyilas férfiaknak a zöld inghez fekete nyakkendőt kellett – vagy legalább illet – hordaniuk”. A nyilas nők számára a formaruha tartozékai a barna szoknya, a zöld ingblúz és a fekete nyakkendő voltak. Ajándéktárgyakat is készítettek Szálasi börtönportréjával és a Csillagbörtönben kapott 9323-as fegyintézeti törzskönyvi számával.⁷⁹ A vezérük nevére rejtetten utaló jelképet is használtak, a szárnyas sílécet, melynek megfejtése: „Száll a sí”, vagyis Szálasi.⁸⁰ Kereskedelmi forgalomba is bekerültek kifejezetten nyilas ruhadarabok és kiegészítők, mint például a „Bátorság” védjegyű nyilas nyakkendő.⁸¹ A hungaristák öltözködésének szimbolikájához fontos kiegészítés, hogy a zöld ing nyakkendő nélküli viseletét 1944 augusztusában már a „totális lelki, szellemi és erkölcsi nemzetiszocialista forradalmasodás” jeleként értelmezték.⁸²

⁷⁶ Lásd MNL OL P 2294 1. d. No. 301–450.

⁷⁷ Ezeket lásd MNL OL P 2294 1. d.

⁷⁸ Lásd például MNL OL P 2294 1. d. No. 301–450. Magyar Nemzetiszocialista Párt – Hungarista Mozgalom. Szervezési lap, [d. n.]. Lásd még Fortepan / Lissák Tivadar, Bp. 1944. Képszám: 72903.

⁷⁹ *Karsai L.*: Szálasi Ferenc mozgalmának i. m. 57–59.

⁸⁰ *Komoróczy Géza*: A zsidók története Magyarországon II. 1849-től a jelenkorig. (Hungaria Judaica 27.) Pozsony 2012. 562.

⁸¹ Ennek rajza (fekete nyakkendő, fenti részén fehér alapon sávozott mezővel, közepén nyilaskereszttel) látható egy következő szövegű hirdetésen: „Testvér! Viselj »Bátorság« védjegyű nyilas nyakkendőt. Ára 1.80 P Zöld ingek és karszalagok nyilas nyakkendők kaphatók.” – Nemzet Szava, 1939. július 9. 4. Ennek az újságnak Meskó Zoltán volt a felelős szerkesztője.

⁸² Kemény Gábornak, a Nyilaskeresztes Párt Pártkülgügyek Vezetőjének megjegyzése a Veessenmayernél tett látogatásáról szóló jelentésében: „1944. augusztus 5-én 19 h-kor Pártvezető t[est]v[ér] [Szálasi – A. Z. M.]

A Szálasi Ferenc körüli kultuszépítés technikai feltételeiért Hubay Kálmán, az ideológiáért pedig Málnási Ödön felelt. A hungarista mozgalom propagandaeszközeiként jelszavakat és nyilaskereszteket festettek házfalakra és járdákra; plakátokat helyeztek el jól látható helyeken, röplapokat, brosúrákat terjesztettek, levelezőlapokat nyomtattak, saját napilapot indítottak, és nagygyűléseket, tüntetéseket, sztrájkokat szerveztek. Fontos eszközei voltak a propagandának a Szálasi-emléktárgyak, a titkos rádióadások, a pártvacsorák, a kirándulások, közös mozilátogatások, kultúrestek, előadások, taggyűlések, közös misék, sőt még az erőszakos utcai akciók is.⁸³ Két kedvelt jelmondatuk is ekkor született. Az eredetileg revíziós szlogennek szánt „Nagypéntek nélkül nincs feltámadás!”-t Málnási Ödön értelmezte át úgy, hogy az Szálasi és más párttagok börtönbüntetésére, illetve a hungarista mozgalom hatalomból való kimaradására utaljon.⁸⁴ Nehézségeiket és „önfeláldozó készségüket” az „Inkább hős egy pillanattal, mint rabszolga egy életen át!” Szálasi-mondás is kifejezte.⁸⁵

1938 májusában megvonták az *Összetartás* lapterjesztési jogát, Rupprecht Olivér azonban felajánlotta a hungaristáknak saját napilapját, a *Magyarságot*,⁸⁶ amely ettől kezdve a mozgalom hivatalos napilapja lett.⁸⁷ A *Magyarság* címlapján november 6-tól a „Nagypéntek nélkül nincs feltámadás” jelmondat is szerepelt. Az újság betiltását követően egy kis időre (1938. december 16. és 1939. február 25. között) a *Holnap* című politikai, közgazdasági és társadalomtudományi hetilap vált a mozgalom hivatalos lapjává.⁸⁸ Ezt jelezte, hogy ennek a hetilapnak a címlapján is megjelent a „Nagypéntek nélkül nincs feltámadás!” szlogen,⁸⁹ majd a december 24-i számtól kezdve már az alcímében is azt hirdette, hogy a Magyar Nemzetiszocialista

utasítására és a német követ meghívása alapján megjelentem a német követségen. [...] Távozásom előtt még elnégését [Veesenmayerét – A. Z. M.] kértem, hogy nyakkendő nélkül jelentem meg, ez nálunk a totális lelki, szellemi és erkölcsi nemzetiszocialista forradalmasodás jele. Én a magam részéről két nap előtt vettem le a zöld ingről a nyakkendőt. Ezt rövid szünetben tréfásan közöltem vele.” – MNL OL K 750 Hungarista napló, 8. köt. Nyilaskeresztes Párt Pártküldvények Vezetője. Jelentés dr. Veesenmayer birod. megh. urnál tett látogatásomról. [H. n., d. n.] Kemény s.k., 129., 134. lap.

⁸³ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 132.

⁸⁴ Uo. 127.

⁸⁵ Uo. 133.

⁸⁶ Lévai Jenő a következőket írta erről: „Emlékezetes: Rupprecht anélkül, hogy Pethő Sándort vagy Hegedűs Gyulát, a lap szerkesztőit beavatta volna, egy szombat éjjel a Globus-nyomdában a képesmelléklet készítése közben Szálasi Ferenc, Hubay Kálmán és gróf Széchenyi Lajos képeit helyezte be abba, s ezzel dokumentálta a lapnak a nyilaskeresztesekhez való átválását.” – *Lévai J.*: Horogkereszt i. m. 69. A Magyarságnak Pethő Sándor 1935. január 1. és 1938. május 20. között volt főszerkesztője. A következő számtól azonban már „ifj. virtslogi Rupprecht Olivér dr.” nevével a címlapon jelent meg az újság, őt elnök-vezérigazgatóként, főszerkesztőként és felelős kiadóként feltüntetve. – *Magyarság*, 1938. május 21. 1.

⁸⁷ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 130.; Nemzeti Szocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom (NSZMP – HM) (szócikk). In: Pártok lexikona i. m. 243.

⁸⁸ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 131.

⁸⁹ *Holnap*, 1938. december 16. 1.

Párt – Hungarista Mozgalom hetilapja.⁹⁰ Karácsonyi szám lévén, az újság oldal-sávjában felbukkant egy írás Rátz Kálmán, a lap tulajdonosa és főszerkesztője tol-láblól, amely a következőképpen kezdődött, illetve végződött: „Boldog Karácsonyt kívánunk Nektek nélkülöző, szenvedő magyar nép-milliók. Hitet, erőt és kitar-tást a nagy Győzelem kivívásához, a dolgozók Új Magyarországnak: a Hungarista Államnak megteremtéséhez. [...] Addig is – Kitartás!” A szövegbe illesztettek egy színes pártlogót: vörös alapon fehér körben elhelyezett fekete nyilaskeresztet,⁹¹ a ke-reszteződésen belül maradó fehér „H” betűvel, „Magy. Nemz. Szocpárt Hungarista Mozgalom” – „Kitartás!” „Győzünk!” feliratok között.⁹² Az újság címlapján 1939 márciusáig megmaradt ez az oldalsáv, amely propagandaírások közléséhez kínált fe-lületet. Az 1939. január 23-i szám címlapján a „H” betűs fekete nyilaskereszt fehér alapon vörös színű körben jelent meg (5. kép).⁹³

Rátz Kálmán 1939 márciusában szakított a hungaristákkal,⁹⁴ ezt újságja-nak címlapja is jelezte. Ekkortól (időnként kisebb módosításokkal) „Független Magyar Szocialista tudományos és társadalmi folyóirat” alcímmel jelent meg a lap, és a vörös körben lévő fekete nyilaskereszt közepéből eltűnt a hungarista mozgalomra utaló „H” betű.⁹⁵ A „Nagypéntek nélkül nincs feltámadás!” szlogen továbbra is ott maradt. Rátz 1939 szeptemberében újságját *A Holnapra* nevezte át, amelynek alcímében „Magyar Nemzeti Szocialista közgazdasági, tudományos és társadalmi folyóirat” meghatározás, címlapján kör nélküli fekete nyilaskereszt szerepelt, a fent említett szlogen pedig lekerült róla.⁹⁶ Az 1940. január 23-i szám-tól kezdve eltűnt a címlapról a fekete nyilaskereszt is, a lap alcímében pedig ettől kezdve a „Független Magyar Szocialista közgazdasági, tudományos társadalmi folyóirat” meghatározás kapott helyet.⁹⁷

A *Magyarság* címlapján 1938. május 29. és 1939. április 12. között felelős szerkesztőként Hubay Kálmán neve szerepelt. 1939. április 5-től 12-ig az újság neve alatt feltűnt két fehér színű, fekete körvonalú nyilaskereszt is. 1939. július

⁹⁰ Holnap, 1938. december 24. 1.

⁹¹ Háromszögvégződéseinek oldala még enyhén ívelt vonalú.

⁹² Holnap, 1938. december 24. 1. Később kiadtak hasonló megjelenésű bélyegeket is, amelyek ábráján vörös alapon, fehér körben zöld nyilaskereszt, ennek kereszteződésében maradvá fehér „H” betű található. A bélyeg felső részén: „MAGY.NEMZ.SZOC.PÁRT HUNGARISTA MOZGALOM”, alsó részén: „KITARTÁS! GYŐZÜNK!” felirat szerepel. – MNL OL P 1351 Nyilaskeresztes Párt 1932–1945 (a továbbiakban P 1351), 18. tétel Nemzetiszocialista propagandaanyagok, plakát 1939–1940 (a továbbiakban 18. t.). A5-ös méretű, vonalas spirálfűzet elülső borítója (számos korabeli beragasztott szélsőjobboldali propagandaanyaggal [467–531.]).

⁹³ Holnap, 1939. január 23. 1.

⁹⁴ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 131.

⁹⁵ Holnap, 1939. március 4. 1. Ennek a jelképnek volt fekete körben lévő vörös nyilaskeresztes verziója is. – Holnap, 1939. március 22. 1.

⁹⁶ A Holnap, 1939. szeptember 21. 1.

⁹⁷ A Holnap, 1940. január 23. 1.

13-tól két fekete színű nyilaskereszttel a címoldalán jelent meg egészen 1941. október 1-ig;⁹⁸ 1939. szeptember 7-től politikai irányultságát „A Magyar Nemzeti Szocialista Mozgalom Napilapja” felirat is jelezte.

Nyilaskeresztes Párt

A Nemzetiszocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom betiltása után két héttel az országgyűlés képviselőházának 1939. március 8-án tartott ülésén Hubay Kálmán bejelentette, hogy elnöklete alatt megalakult a Nyilaskeresztes Párt (NyKP),⁹⁹ március 15-ére pedig annak programját is közzétette.¹⁰⁰ A hungarista mozgalom hivatalos hetilapjának szerepét A *Nemzeti Élet* című orgánus¹⁰¹ töltötte be 1939. május 21. és 1940. január 18. között.¹⁰² Az újság 1939. november 18-i számának címlapján a következő definíció jelent meg a nyilaskeresztről: „A Nyilaskereszt a magyar nemzetiszocialista gondolat szimbóluma.”¹⁰³ Ugyanakkor 1939 és 1942 között az *Összetartás*¹⁰⁴ és a *Virradat*¹⁰⁵ számítottak a párt legfontosabb lapjainak.¹⁰⁶ A Nemzeti Front 1940 márciusában feloszlott,¹⁰⁷ szeptember 17-én pedig Észak-Erdély visszacsatolása alkalmából kormányzói közkegyelemmel Szálasi Ferenc kiszabadult a szegedi Csillagbörtönből. Ennek megörökítésére még szabadulási emlékérmét is készíttetett a Nyilaskeresztes Párt. 1940. szeptember 27-én a Pálffy-féle Magyar Nemzeti Szocialista Párt egyesült a Nyilaskeresztes Párttal.¹⁰⁸ Szálasi közvetlen munkatársai ekkor Csia Sándor, Gál Csaba, Hubay Kálmán, Ruszkay Jenő

⁹⁸ Ezt követően megjelent Imrédy Béla pártjának logója is.

⁹⁹ Az 1935. évi április hó 27-re hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója XXII. Bp. 1939. 192. A Nyilaskeresztes Párt 1939. március 15. és 1942. február 23. között működött. Vezetője 1940. október 7-ig Hubay, majd ezt követően Szálasi volt. – MNL OL K 750 Hungarista napló, 1. köt. 3. lap.

¹⁰⁰ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 136.

¹⁰¹ Az újság címlapján korábban az szerepelt, hogy a „Magyar Nemzetiszocialista Földműves- és Munkás- (Nyilaskeresztes) Párt hivatalos lapja” (erről a formációról lásd Pártok lexikona i. m. 215., 240–241.), a főcím mögött egy nagy nyilaskereszttel (háromszögű végű kereszttel). – *Nemzeti Élet*, 1936. szeptember 1. 1. 1936 novemberétől már „A Frontharcos és Keresztény Magyar Szocialista Párt hivatalos lapja” alcímmel és egy fölfelé mutató, gyűrűt átlövő nyíllal jelent meg. – *Nemzeti Élet*, 1936. november 22. 1. 1937 márciusának végétől szimbólum nélkül és „Nemzetvédelmi politikai és gazdasági hetilap” alcímmel adták ki az újságot. – *Nemzeti Élet*, 1937. március 28. 1.

¹⁰² *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 139.

¹⁰³ *Nemzeti Élet*, 1939. november 18. 1.

¹⁰⁴ A Fiala Ferenc szerkesztésében megjelent, alcímében magát „Független politikai hetilap”-ként meghatározó újság címlapján szintén szerepelt a „Nagypéntek nélkül nincs feltámadás!” jelmondat, illetve a „H” betűs nyilaskereszt. – *Összetartás*, 1939. január 8. 1.

¹⁰⁵ Az alcímében végig mindössze „Hétfői politikai lap”-ként megjelenő újság címlapján nem szerepelt jelkép egészen 1941. július 28-ig, amikor a lap címének első betűje, a „V” koszorúdíszítést kapott. – *Virradat*, 1941. július 28. 1. Ennek a szimbólumnak a jelentését lásd lejjebb.

¹⁰⁶ Pártok lexikona i. m. 246.

¹⁰⁷ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 208.

¹⁰⁸ Uo. 216.; Pártok lexikona i. m. 165.

és Széchenyi Lajos voltak. Az általa létrehozott Országépítés vezérkara feladatául a totális hatalomátvétel előkészítését jelölte ki.¹⁰⁹ (A Szálasi-féle nyilas egységpárt legfontosabb kihívója az egységes kormánypártból kilépő Imrédy Béla által 1940 októberében megalakított Magyar Megújulás Pártja lett. A formáció két helyettes vezetője Rácz Jenő és Jaross Andor voltak.¹¹⁰)

A nyilasoknak hosszú évekig nem volt hivatalos párt- és mozgalmi zászlajuk. Egyaránt használtak vörös alapon, fehér körben vagy rombuszban zöld nyilaskeresztes,¹¹¹ illetve vörös–fehér sávozású, zöld nyilaskereszttel ellátott zászlókat. Bár mindkét típust alkalmazták, általában az előbbit részesítették előnyben.¹¹² 1940. május 28-án, a Nyilaskeresztes Párt vezetőségi értekezletén indítványozta Cseh Ferenc (a párt akkori fő ideológusa), hogy állapítsák meg a hivatalos pártzászló kialakítását. Ötletét azonban Hubay Kálmán pártelnök ekkor még elvetette.¹¹³ Végül 1942 novemberében egy körrendeletben rögzítették a „mozgalmizászló” és a pártzászló hivatalos kinézetét, pontos méreteit, használatának mikéntjét és a két tárgy közötti hierarchiát.

A harmadolt elosztású mozgalmi zászló rúd felőli részén lévő vörös mezőben, fehér rombuszban kapott helyet a zöld nyilaskereszt.¹¹⁴ Létezett olyan változat is, amelyben a nyilaskereszt kiegészült egy középén elhelyezett fehér „H” betűvel. A zászló középső és lengő részén összesen kilenc vörös–fehér váltakozású sáv szerepelt.¹¹⁵ A mozgalmi zászló (6. kép) tervét Szálasi már 1938. november 3-án felvázolta a börtönaplójában,¹¹⁶ színes rajzon ábrázolva a „szerinte »Árpádházi Béla király« címerpajzsának és harci zászlójának zöld nyilaskereszttel ellátott, stilizált változatát”.¹¹⁷ Természetesen sem I., sem II. Béla nem használt nyilaskeresztet, illetve III. és IV. Béla főleg a bizánci eredetű kettőskeresztet alkalmazták jelvényükként.

¹⁰⁹ Pártok lexikona i. m. 245.

¹¹⁰ Az osztrák Dolfuss és a portugál Salazar mintájára a keresztény hivatásrendi állam megvalósítását tűzték ki célul. – *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 230–231.

¹¹¹ Ez, a náci Németország birodalmi zászlajának kinézetét idéző kezdeti pártzászlóforma idővel a nyilas tisztviselők karszalagján tűnt fel a „H” betűvel kiegészült nyilaskereszttel. – *Cs. Kottra Györgyi*: Magyar zászlók. A honfoglalástól napjainkig. Bp. 2011. 142.

¹¹² *Karsai László*: Szálasi Ferenc. Politikai életrajz. Bp. 2016. 262.

¹¹³ *Karsai L.*: Szálasi Ferenc mozgalmának i. m. 59.; *Uő*: Szálasi Ferenc i. m. 262.

¹¹⁴ „Zászló mérete: rúd 3 méter, zászlócsúcs 30 cm, zászlószövet 175x85 cm; zászlórúdak barnára pácolandók vagy festendők. Zászlószövet lehet vászon vagy lógósövet. [...] A piros és fehér csíkok szélességi mérete 9,5 cm” – MNL OL P 1351 3. tétel Szervezési szabályzat és körlevelek [d. n.] (a továbbiakban 3. t.), Nyilaskeresztes Párt, Pártépítés. Körrendelet a Mozgalmizászlók és Pártzászlók beszerzésére, felajánlására és felavatására. Valamennyi főkerület-, megye-, Tj. város-, járás-, megyei város- és községvezető testvérnek. Hűség Háza, 1942. nov. (a továbbiakban Körrendelet a Mozgalmizászlók és Pártzászlók beszerzésére) 243. lap.

¹¹⁵ *Cs. Kottra Gy.*: Magyar zászlók i. m. 142.

¹¹⁶ Szálasi rajzát a mozgalmi zászlóról közli *Karsai L.*: Szálasi Ferenc i. m. 409.; illetve *Uő*: Szálasi Ferenc mozgalmának i. m. 55.

¹¹⁷ *Karsai L.*: Szálasi Ferenc i. m. 262.

A vörös alapon, fehér rombuszban zöld nyilaskeresztet megjelenítő, sávok nélküli zászló lett a hivatalos pártzászló, amely a hierarchiában alacsonyabban állt a mozgalmi zászlóhoz képest.¹¹⁸ (A megmaradt, eltérő kinézetű régi zászlók ezentúl a párhelyiségek díszítésére szolgáltak.) A zászlórudak csúcscsúszul a nyilaskeresztet tartó turulmadarat írták elő, a zászlószögeknek pedig a csúcs anyagának és színének megfelelő fémből kellett készülniük.¹¹⁹ Részletesen leírták a zászlók felajánlásának, felavatásának, tartásának, megőrzésének és hordásának rendjét, továbbá pontos méreteket megadó ábrákat¹²⁰ is mellékeltek elkészítésükhöz.¹²¹

A karszalagok is a zászlókhoz idomultak. A fegyveres pártszolgálat karszalagja például a mozgalmi zászló kinézetéhez igazodott.¹²² A váltakozó vörös–fehér sávokat idővel „Árpádsávosnak” nevezték. Érdekes, hogy még a nyilashatalom végórái-ban is kiemelt jelentőséget tulajdonítottak a karszalagviselésre vonatkozó szabály betartásának. A szombathelyi járásvezető például 1945. március 11-én keltezett körrendeletében a következőkre hívta fel a figyelmet: „Árpádsávos karszalagot csak a parancsnoki vonalon működő tisztségviselők viselhetne[k]. [...] A női szervezetben még a vezető tisztségviselők sem hordhatnak Árpádsávos karszalagot. [...] az összes többi szakosztályvezetők, szaktisztviselők és irodai tisztségviselők [...] csak a pártkarszalagot hordhatják.”¹²³ A szabály betartatására zöld színű, úgynevezett karszalagviselési igazolványt is rendszeresítettek, amelynek hiányában közigazgatási eljárást is indíthattak a „jogtalan karszalagviselésen” rajtakapott szervezeti tag ellen.¹²⁴

A Nyilaskeresztes Párt – ifjabb Ostián Antal *Pártszervezési ismeretek* című munkája¹²⁵ alapján megírt és 1940. november 30-án véglegesített – „Szervezési

¹¹⁸ A pártzászló „mérete: rúd 3 méter, zászlócsúcs 30 cm, zászlószövet 140x100 cm; zászlórudak barnára pácolandók vagy festendők. Zászlószövet lehet vászon vagy lobogószövet. A nyilaskereszt [...] ráfestve vagy rávarrva készíten-dő el.” – MNL OL P 1351 3. t. Körrendelet a Mozgalmizászlók és Pártzászlók beszerzésére, 243. lap.

¹¹⁹ Uo.

¹²⁰ Vektorgrafikus ábrán a mozgalmi zászlót lásd Wikimedia Commons / Thommy, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4e/Flag_of_the_Hungarist_Movement_%28construction_sheet%29.svg (letöltés: 2025. jan. 29.), a pártzászlót lásd Wikimedia Commons / Thommy, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/26/Flag_of_the_Arrow_Cross_Party_%28construction_sheet%29.svg (letöltés: 2025. jan. 29.).

¹²¹ MNL OL P 1351 3. t. Körrendelet a Mozgalmizászlók és Pártzászlók beszerzésére, 243–245. lap. A két zászlótípus gyakorlati használatához lásd Nyilas felvonulás az Andrássy úton a hatalomátvétel napján – repró pozitív fénykép. Ismeretlen fényképező, Bp. 1944. Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ (a továbbiakban MNMKG), Magyar Nemzeti Múzeum (a továbbiakban MNM), Történeti Fényképtár, leltári szám: 64.3249., <https://gyujtemenyek.mnm.hu/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1395788> (letöltés: 2025. júl. 18.).

¹²² Cs. Kottra Gy.: Magyar zászlók i. m. 142.

¹²³ MNL OL P 1351 3. t. Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalom szombathelyi járás, 140/jv.-1945. VII. sz. Körrendelet. Szombathely, 1945. márc. 11. 275. lap hátulja.

¹²⁴ Uo. 276. lap.

¹²⁵ MNL OL P 1351 11. tétel Beszédék, előadások, kéziratok 1932–1945 (a továbbiakban 11. t.), No. 48. Ifj. Ostián Antal: Pártszervezési ismeretek, 4–8. lap.

Szabályzata” a párt jelvényét a következőképpen határozta meg: „középen 20 mm magas, felső szélén 17 mm széles pajzs, rajta piros–fehér¹²⁶ mezőben zöld nyilaskereszt”.¹²⁷ A „H” betűvel kiegészítve ez lett később a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom néven véglegesült formáció jelvénye is (7. kép). A Szervezési Szabályzat részét képező „Szervezésszaki iránytűben” megemlítették az úgynevezett ideiglenes pártjelvényt is, amelyet a „végleges párttaggá” avatandó „ideiglenesen felvett párttagok” viseltek „ünneplőben, zöldingben, a gomblyukban” a párt avató kihallgatásán.¹²⁸ Ennek kinézetét azonban nem taglalták. A párt pecsétje „köralakú, középen nyilaskereszttel; felirata köralakban: Nyilaskeresztes Párt és az illető szerv neve”. Meghatározták azt is, hogy a párttagok hivatalos megszólítása a „Testvér!”, a párttisztviselőké a tisztség megnevezése és a „Testvér” szó (például „Pártvezető Testvér!”); a párttagok egymás közti üdvözlésmódja pedig a „Nyujtott jobbkarunk a szemmagasságba való emelése és tartása, továbbá »Kitartás!« szó.”¹²⁹

A Szervezésszaki iránytűben a Nyilaskeresztes Párt által vezetett mozgalmat nem hungaristaként, hanem „magyar nemzetiszocialista népi Mozgalom”-ként aposztrofálták.¹³⁰ Külön figyelmet szenteltek annak is, hogy kitérjenek a Kárpát-medence magyarokon kívüli fő nemzetiségeire is: „A német, a tót, a rutén, az oláh, a rác, a horvát népcsoportok megszervezése a Nyilaskeresztes Pártban külön tagozatokban mint népi egység történik. Az egyes népcsoportok pajzsjelvénye népi színeikből alakul.”¹³¹ Bár nem ismeretesek a felsorolt nemzetiségek számára elkészített nyilaskeresztes jelvények, Széll Sándor 1941-ben megjelent *Városaink neve, címere és lobogója* című műve alapján elképzelésünk lehet arról, hogy miként nézhetek volna ki ezek. A könyvben ugyanis Széll javaslatot tett a történelmi Magyarország területén élő nyelvi nemzetiségek trikolórjának összeállítására (a vörös–fehér–fekete a németeket, a vörös–fehér–kék a szlávokat, a vörös–sárga–kék a románokat jelképezte volna).¹³²

A nyilasok elképzelése Európáról és viszonyuk a külföldi nemzetiszocialista irányzatokhoz a jelképvilágukban is tükröződött. Ezen körök „összefogásának”

¹²⁶ Tehát nem heraldikailag írták le jelvényük színeit, holott azt „pajzsra” helyezték. A címertani leírás szerint vörös és ezüst mázak szerepelnének.

¹²⁷ Színes vektorgrafikus képen a Nyilaskeresztes Párt jelvényét lásd Emblem of the Arrow Cross Party. Wikimedia Commons / Thommy, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Flag_of_the_Hungarist_Movement.svg#/media/File:Emblem_of_the_Arrow_Cross_Party.svg (letöltés: 2024. nov. 26.).

¹²⁸ MNL OL P 1351 3. t. Nyilaskeresztes Párt, Szervezési Szabályzat. Bp., 1940. nov. 30. (a továbbiakban Nyilaskeresztes Párt, Szervezési szabályzat). Szervezésszaki iránytű, 228. lap.

¹²⁹ MNL OL P 1351 3. t. Nyilaskeresztes Párt, Szervezési Szabályzat. A. A szervezés alapja, 152. lap.

¹³⁰ MNL OL P 1351 3. t. Nyilaskeresztes Párt, Szervezési Szabályzat. Szervezésszaki iránytű, 212. lap.

¹³¹ MNL OL P 1351 3. t. Nyilaskeresztes Párt. Szervezési Szabályzat. A. A szervezés alapja. 152. lap.

¹³² Széll Sándor: *Városaink neve, címere és lobogója*. Bp. 1941. 57. Szálasi elképzelését az ún. Kárpát-Duna-Nagy-Hazáról (Nagymagyarország kiegészülve Bosznia-Hercegovinával) etnikai térképen lásd Nicholas M. Nagy-Talavera: *The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Rumania*. Stanford, California 1970. 117.

szimbolikus megjelenítése az 1941 júniusában kitört német–szovjet háború idején született meg. A *Magyarság* 1940. november 23-i számának címlapján először megjelent „A magyar néppel a magyar népért: az új Európa útján” szlogen, majd 1941. július 23-tól feltűnt egy koszorúval övezett „V” betű is (8. kép); végül pedig 1941. július 30-tól egy olyan jelképet is közöltek, mely a földgolyó Európát mutató felét „V” betűvel és „Europa” felirattal pajzson ábrázolta (9. kép). A koszorúval övezett „V” betű (igaz más kinézettel) az Andrássy út 60. szám alatti pártház bejáratára is felkerült.¹³³ Ez a szimbólum „Európa kultúrnépeinek V-mozgalmát”, vagyis – nemzetiszocialista megfogalmazásban – „a pestisnél is pusztítóbb, Ázsiában kivirágzott zsidó téboly: a bolsevizmus ellen” német vezetéssel Európáért folyó harcot és végül győzelmet (Victoria) volt hivatott jelképezni.¹³⁴ A „V”-mozgalom propagandája – az erről szóló cikk írója szerint – erőteljesen jelen volt Hollandiában, Franciaországban és Norvégiában is.¹³⁵ „A magyar néppel a magyar népért: az új Európa útján” jelmonddal kapcsolatban 1941-ben vita alakult ki Szálasi és Rupprecht Olivér között, amelyről Hubay Kálmán Vöröskő utcai lakásán beszélgettek. Szálasi ugyanis arra kérte Rupprechtet, hogy inkább „A Nemzettel a Nemzetért” szlogent tegye a címlapra, ám erre Rupprecht nem volt hajlandó.¹³⁶

1941. szeptember 14-én Pálffy Fidél – megbontva a nyilas egységet – saját pártot alapított Magyar Nemzetiszocialista Párt néven, amelynek 1942-es plakátján a „magyar nemzeti szocialista mozgalmat” hirdetve, jelképként a csőrében szablyát, karmai közt koszorúval övezett nyilaskeresztet tartó turulmadarat tüntették fel.¹³⁷ Szűts Iván ugyanekkor Nemzeti Tábor – Magyar Szocialista Mozgalom elnevezésű gyűjtőpártot hozott létre a kiábrándult nyilasok számára.¹³⁸ Szintén 1941 szeptemberében alakult meg a Magyar Megújulás Nemzetiszocialista Pártszövetség Pálffy Magyar Nemzetiszocialista Pártja és Imrédy Magyar Megújulás Pártja képviselőinek részvételével és Rátz Jenő vezetésével.¹³⁹ Az ekkoriban Pálffyk és Imrédyk oldalára álló *Magyarság* 1941. október 2-i számának címlapján a fekete színű nyilaskereszt mellett feltűnt Imrédy Béla Magyar Megújulás Pártjának logója is, amelyen keresztet formázó kard, két „M” betű és sávozott pajzs szerepelt. Az újság 1943. június 27-ig ezzel az ábrával jelent meg a címlapján. A Magyar Megújulás Pártja jelenvényének kinézete két alkalommal, 1941. október 7-én és október 8-án is módosult.

¹³³ Lásd Nyilaskeresztes Párt székháza, ma Terror Háza Múzeum (a 20. századi diktatúrák áldozatainak emlékére létrehozott múzeum). Bp. VI., 1944. Fortepan / Fortepan, képszám: 200884.

¹³⁴ Sz. n.: „V”. *Magyarság*, 1941. július 22. 1.

¹³⁵ Uo.

¹³⁶ Erről részletesen lásd MNL OL K 750 Hungarista napló, 2. köt. 14. (hátoldalán: 152.)–15. (hátoldalán: 153.) lap.

¹³⁷ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 228–229.

¹³⁸ Uo. 229.

¹³⁹ Uo. 234.

1943 júliusától a Magyar Megújulás Pártja logóján kívül Pálffyék koszorús nyilaskeresztet fogó, csőrében szablyát tartó turulmadár jelvénye is helyet kapott a lap címdalán,¹⁴⁰ egészen 1944. április 30-ig. A fennállása alatt végig fekete-fehér kivitelenű *Magyarság* 1944. május 2. és 4. közötti számai heraldikailag bíbor színjelzésű, a május 5. és az augusztus 24. közöttiek pedig zöld színjelzésű nyilaskereszttel jelentek meg a címlapon, miközben a Magyar Megújulás Pártja és Pálffyék logóját kivették az első oldalról. 1944. augusztus 25-től viszont már csak az „Europa” feliratú, „V” betűvel kiegészített pajzsot tüntették fel rajta.

Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom

A „pártviszonyok átrendeződésének” idején Szálasiék sajtójához a *Pesti Újság* című napilap,¹⁴¹ a *Magyarság Utja*¹⁴² című hetilap és *A Nép* című újság¹⁴³ tartozott.¹⁴⁴ 1942 februárjának végén Hubay Kálmán és Ruszkay Jenő kilépve a Nyilaskeresztes Pártból, a Magyar Megújulás Nemzetiszocialista Pártszövetséghez csatlakoztak.¹⁴⁵ Ezt követően a Szálasi vezette formáció 1942. február 24. és 1944. augusztus 24. között Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom néven működött.¹⁴⁶ 1942 nyarára tehát Szálasi pártja jelentősen meggyengült, hiszen még a fő ideológus, Málnási Ödön is Imrédyék pártszövetségéhez csatlakozott.¹⁴⁷

1943-ban Szálasiék célja az volt, hogy az Imrédy–Pálffy-féle pártszövetséget „szalonnyilas társaságként”, míg magukat a „kisemberek pártjaként” állítsák be. Napilapjukat, a *Pesti Újság*ot 1943. március 16-án betiltották, azonban

¹⁴⁰ Lásd *Magyarság*, 1943. július 7. 1.

¹⁴¹ Ennek az újságnak a címlapján 1940. október 5-től jelent meg a fekete színű nyilaskereszt.

¹⁴² Az újság 1939 márciusától egy ideig a „Keresztény Nemzetiszocialista Front. Nemzeti Front” (Nemzeti Front és Matolcsy-Meizler párt) orgánuma volt. – *Magyarság Utja*, 1939. március 12. 1. A címlapon 1939 júliusa és 1940 februárja között szerepelt fekete színű nyilaskereszt. – *Magyarság Utja*, 1939. július 30. 1.; uo. 1940. február 15. Majd jelkép nélküli címlapok következtek, egészen 1940 októberéig, amikor ismét feltűnt a nyilaskereszt. – *Magyarság Utja*, 1940. október 18. 1. A következő évtől már a Nyilaskeresztes Párt jelvényével (a pajzs alapszíne heraldikailag zöld [!] színjelölésű, az ezüst [fehér] körben a nyilaskereszt fekete színű) adták ki a lapot. – *Magyarság Utja*, 1941. január 24. 1. Az év júliusától a koszorús „V” betű is szerepelt rajta. – *Magyarság Utja*, 1941. július 25. 1. 1942 júliusának végétől 1944 júliusáig pedig már csak két koszorús „V” betűvel, pártjelvény nélkül jelent meg a lap. – *Magyarság Utja*, 1942. július 17. 1.; uo. 1944. július 1. 1. Az 1944 augusztusában újraindított lapon már nem volt szimbólum. – *Magyarság Utja*, 1944. augusztus 3. 1.

¹⁴³ Az addig csak „Politikai hetilap”-ként megjelenő kiadvány alcíme az 1942-es év első három számánál módosult „Nemzetiszocialista gazdasági és politikai hetilap”-ra. – *A Nép*, 1942. január 1. 1.; uo. 1942. január 8. 1.; uo. 1942. január 15. 1. Ezt követően alcím nélkül jelent meg az újság, amelynek címlapján egyáltalán nem szerepelt szimbólum.

¹⁴⁴ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 235.

¹⁴⁵ Pártok lexikona i. m. 246.

¹⁴⁶ MNL OL K 750 Hungarista napló, 1. köt. 3. lap.

¹⁴⁷ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 237.

szeptember 19-én Bornemisza Gábor átadta számukra a *Reggeli Magyar Szót*, mely ettől kezdve *Összetartás* címmel jelent meg, és a Nyilaskeresztes Párt hivatalos napilapjává vált.¹⁴⁸ A lap első évfolyamának címlapjain zöld színjelzésű nyilaskereszt szerepelt.¹⁴⁹ A második évfolyam számain 1944. augusztus 24-ig közepén, az újság címe alatt a Nyilaskeresztes Párt jelvényét,¹⁵⁰ kétoldalt pedig a koszorús „V” betűt tüntették fel. Augusztus 25. és október 15. között jelképek nélkül jelent meg a napilap, majd október 18-tól ismét visszatért a pártjelvény és kétoldalt a koszorús „V” betű.¹⁵¹ A december 24-i szám címlapján a pártjelvényben lévő nyilaskeresztet a hungarista mozgalmat jelölő „H” betű egészítette ki.¹⁵²

A német megszállást (1944. március 19.) követően nem valósult meg a németbarát és a szélsőjobboldali magyar pártok egyesítése, ugyanakkor a Nemzetiszocialista Pártszövetség is megszűnt. Imrédy pártja megerősödött, és a szintén Imrédy-féle Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség (KABSZ) képviselte és propagálta legerőteljesebben a háború melletti végső kitartást.¹⁵³ A Sztójay-kormány¹⁵⁴ teljes mértékben kiszolgáltatta a magyar katonákat és a magyar zsidóságot a németeknek, az ország javait (természeti kincsek, ipari kapacitás, infrastruktúra, mezőgazdasági termények) pedig a Német Birodalom rendelkezésére bocsátotta. Imrédy Béla magyar állami tulajdonba kívánta volna venni a deportált magyar zsidók vagyont, ezért felhasználva zsidó származását, megbuktatták. Miniszterségéről, pártja és a KABSZ vezetéséről 1944. augusztus 7-én mondott le.¹⁵⁵ 1944. augusztus 24-én – Jobbágy Lajos megfogalmazása szerint – „a beteg miniszterelnök távollétében, reakciós erők nyomására” a Sztójay-kormány feloszlatta a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalmat. Ennek következtében 1944. augusztus 25. és október 15. között a Hungarista Mozgalom újra illegálisba vonult.¹⁵⁶

A hungarista állam felségjelvényei és Szálasi szimbólumrendszerének véglegesítése

Miután Horthy Miklós 1944. október 16-án lemondani kényszerült, a hatalom Szálasi Ferenc kezébe került, aki megalakította a Nemzeti Összefogás Kormányát.

¹⁴⁸ Uo. 251.

¹⁴⁹ *Összetartás*, 1943. szeptember 19. 1.; uo. 1943. december 31. 1.

¹⁵⁰ Ennek „színjelölése” viszont heraldikailag hibás: a vörös pajzsot feketének, a zöld nyilaskeresztet bíbornak jelölték.

¹⁵¹ A december 23-i számig.

¹⁵² Címertani színjelölés szerint a pajzs alapszíne és a nyilaskereszt fekete, a „H” betű pedig ezüst (fehér).

¹⁵³ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 272.

¹⁵⁴ Sztójay Döme kormánya (1944. március 22. – augusztus 29.).

¹⁵⁵ *Paksa R.*: Magyar nemzetiszocialisták i. m. 275–276.

¹⁵⁶ MNL OL K 750 Hungarista napló, 1. köt. 3. lap.

A Szálasi-kormányzat 1944 decemberében alkotta meg a saját jelképeit is szerepeltető állami címert, amelynek használata az ellenőrzése alá került országrészben 1945. január 27-től vált hivatalossá. A koronás kiscímert vörös „H” betűvel ellátott zöld nyilaskeresztre helyezték (1. kép)¹⁵⁷ – ez a jelkép sugarakkal és a „Magyarország Nemzetvezetője” szöveggel kiegészülve Szálasi állampecsétjén is szerepelt (10. kép).¹⁵⁸ 1945. január 6-tól „hivatali tiszteletadást” is rendszerezítettek a közszolgálati alkalmazottaknak: „szolgálatuk körében hivatali tiszteletadásukat (köszöntésüket) a jobb kar előrelendítésével és akként nyilvánítsák, hogy a köszöntés szava »kitartás«, viszonzása »éljen Szálasi« legyen”.¹⁵⁹ Ezt a köszönési formulát február 15-től az oktatási intézményekben is kötelezővé tették.¹⁶⁰ Február 23-tól pedig már magának a „hungarista” és a „hungarizmus” kifejezéseknek a használatát is nemzetvezetői engedélyhez kötötték az intézmények, vállalatok és sajtóorgánumok számára.¹⁶¹

Az immáron pajzstartóvá vált nyilaskereszt eredetét a nyilaskeresztesek/nyilasok/hungaristák már a kezdetektől fogva az Árpád- és az Anjou-korig próbálták visszavezetni. Valamennyi szélsőjobboldali irányzat a honfoglalás időszakára és az Árpád-korra fókuszált szimbólumpolitikájában. Böszörmény mozgalmának jelvényében már feltűnt a turulmadár, míg Meskóék a nyilaskeresztet II. András, illetve I. (Nagy) Lajos király jelképének tekintették. Szálasiék a nyílvégű kereszt történeti előképének a 14. századi *Magyar Anjou-legendárium* Szent László-ábrázolásain látható keresztet tartották.¹⁶² Ez természetesen szakmailag teljesen megalapozatlan volt,¹⁶³ ahogy az a Szent László vagy a II. András uralkodásának idejéből származó,

¹⁵⁷ Színes vektorgrafikus ábrán lásd Coat of arms of Hungary as used by the Government of National Unity between 27 January and 7 May 1945 (Hungarian arms on red „H” on Arrow Cross emblem), Wikimedia Commons / Thommy, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_Hungary_\(1945;_monochrome\).svg#/media/File:Coat_of_arms_of_Hungary_\(1945\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_Hungary_(1945;_monochrome).svg#/media/File:Coat_of_arms_of_Hungary_(1945).svg) (letöltés: 2025. okt. 22.).

¹⁵⁸ A m. kir. minisztérium 23/1945. M. E. sz. rendelete a magyar állami címer és az állampecsét leírásáról szóló 3.970/1915. M. E. sz. rendelet kiegészítése tárgyában. Hivatalos Közlöny, 1945. január 27. Sopron 1–2.

¹⁵⁹ A m. kir. minisztérium 50/1945. M. E. sz. rendelete hivatali tiszteletadás (köszöntés) rendszerezítése tárgyában. Hivatalos Közlöny, 1945. január 6. Sopron 3.

¹⁶⁰ A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 600/1945. V. K. M. sz. rendelete a tanulók tiszteletadása (köszöntése) tárgyában. Hivatalos Közlöny, 1945. február 15. Sopron 2.

¹⁶¹ A m. kir. minisztérium 420/1945. M. E. sz. rendelete a „hungarista” vagy a „hungarizmus” elnevezés használatának engedélyhez kötése tárgyában. Hivatalos Közlöny, 1945. február 23. Sopron 1–2.

¹⁶² Lásd 1. A király kereszttel védekezik a démon ellen; 2. Szent László harca a kunokkal; 3. Szent László megsebesül; 4. Szent László birkózik a kunnal, akinek lábát a lány elvágja. – MNMKG Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban OSZK), Virtuális kiállítások, Magyar Anjou Legendárium – képtár, 52. kép, https://www.oszk.hu/sites/default/files/virtualis_kiallitasok/harom_kodex/siteskoz/kepek/kiallit/virtualis/3kodex/mal/n53.jpg (letöltés: 2024. okt. 28.).

¹⁶³ Bertényi Iván: A „Szálasi-címer”. Rubicon 26. (2015) 4. sz. 73.

keresztet ábrázoló pénzérmén is látható.¹⁶⁴ Málnási Ödön *Magyarország története* című írásának egyik részlete szerint a Kárpát-medencei honfoglalást követően a „megszállott földeket a [magyar – A. Z. M.] nemzetségek közös tulajdonban, földközösségben birtokolták, és a nemzetségtagok sorshúzással, nyílhúzással évenként felosztották maguk között az egyenlő értékű kaszálókat és szántókat /nyilas-földek/”.¹⁶⁵ A „nyilazás”, vagyis a földek sorshúzással történő szétosztásának gyakorlata valóban létezett (első írásos adata a 11. századból való), azonban az így felosztott területek megnevezése inkább a „falu nyila”, a „falu nyílföldje” vagy „nyílföld” volt.¹⁶⁶ A „nyilas-föld” elnevezés Málnási tudatos szimbólumpolitikájával magyarázható.

A már német területen tartózkodó Szálasi Ferencet 1945. május 5-én vetették fogságba az amerikai csapatok,¹⁶⁷ majd október 3-án Magyarországra szállították.¹⁶⁸ A párt egykori székházának, az Andrassy út 60. szám alatti épületnek a pincezárkájában raboskodva, 1945. október 24-i naplóbejegyzésében foglalta össze gondolatait a politikai jelképeiről. Ebben kifejtette, hogy a hungarista lobogó az Árpád-házi lobogóra utal, s hogy a „nyilaskereszt és a hungarista lobogó ősi történelmi magyar jelvények. Szent László a pajzsán nyilaskeresztet hordott, innen vettük át.”¹⁶⁹ Természetesen Szent Lászlónak semmi köze sem volt a nyilaskereszthez, ráadásul uralkodása idején Magyarországon még nem létezett a pajzsra feltüntetett megkülönböztető jelek, szimbólumok (címer) használatának gyakorlata. Szálasi 1945 novemberében a Hungarista Mozgalom „felségjelvényeit” is számbavette, sőt új szimbólumokat is bevezetve, gondolatban át is tervezte azokat. A „Hungarista színekben Árpád-házi” lobogó (valószínűleg a mozgalmi zászlóra célzott)¹⁷⁰ esetében megkülönböztette annak két oldalát. Új jelképnek szánta az úgynevezett Hétágú Hungarista Csillagot, amely a lobogó egyik oldalán magában foglalta volna a nyilaskeresztet a „H” betűvel, a másik oldalon viszont a nyilaskereszten belül kapott volna helyet a „H” betűvel. A vörös alapszínű „zászló” (valószínűleg a pártzászlóra

¹⁶⁴ A Szent László uralkodása (1077–1095) alatt használt dénárvaltozatot lásd MNMCK MNM Éremtár B., leltári szám: 51B.922.3., <https://gyujtemenyek.mnm.hu/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1707669> (letöltés: 2025. aug. 4.). A II. András uralkodása (1205–1235) időszakában használt dénárvaltozatokat lásd uo. leltári szám: 19B.1899.211., <https://gyujtemenyek.mnm.hu/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1844096> (letöltés: 2025. aug. 4.); illetve uo. leltári szám: 121.1896.2., <https://gyujtemenyek.mnm.hu/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1846668> (letöltés: 2025. aug. 4.).

¹⁶⁵ MNL OL P 1351 11. t. No. 47. Dr. Málnási Ödön: *Magyarország története*, 1. lap.

¹⁶⁶ Bővebben lásd *Török Katalin*: nyilazás (szócikk). In: *Magyar Néprajzi Lexikon* IV. N–Sz. Főszerk. Ortutay Gyula. Bp. 1981. 57–58.

¹⁶⁷ *Paksa R.*: Szálasi Ferenc és a hungarizmus i. m. 175.

¹⁶⁸ Uo. 179.

¹⁶⁹ Szálasi Ferenc naplói 1942–1946. Közread. Karsai László. Bp. 2016. 296.

¹⁷⁰ A vexillológia megkülönbözteti egymástól a „zászló” és a „lobogó” fogalmát, amelyeket a magyar köznyelvben gyakran egymás szinonimáiként használnak. A zászlót rúdhoz erősítik, míg a lobogót kötéllal vonják fel őrfára vagy oszlopra. – *Horváth Zoltán*: A zászlók kialakulása és fejlődése a kezdetektől napjainkig. Bp. 1995. 7.

gondolt) szintén két, egymástól eltérő oldallal rendelkezett volna: egyik oldalon a „H” betűs nyilaskereszttel, másik oldalon a „H” betűs hétágú hungarista csilaggal. Az úgynevezett mozgalmi jelvény esetében – amelynek négy fokozatát is megadta – a „H” betűs nyilaskeresztet napkorongban ábrázolta volna.¹⁷¹ A „társadalmi rétegek” „felségjelvényeit” is meghatározta. Eszerint a parasztságot a sarló és búzakalász, a munkásságot a kalapács és pöröly, az értelmiséget két pálmaág, a nőket két rózsza és középen egy rózsabimbó, a gyermekeket öröklánccal és babérrel körülfont szív, az ifjakat kard és fáklya, míg a katonákat két kard jelképezte volna. Az úgynevezett Világközösség¹⁷² jelvényéről csak annyit jegyzett fel, hogy „a Gondolatok jegyzékének szövegközi részében már lefektetve”.¹⁷³ Ezenkívül a Hungarista Mozgalom „rendjeleit” is kidolgozta.¹⁷⁴

Összegzés

Az úgynevezett nyilaskereszt megjelenésének, ábrázolásmódjainak, valamint az egyéb – elsősorban Szálasi körében használatos – szimbólumoknak az áttekintése bepillantást enged a nyilas, illetve hungarista formációk gondolkodásmódjába. A magyar nemzetiszocialista irányzatok által alkalmazott jelképek és öltözékek alakulásának nyomon követése pedig láthatóvá teszi az egymáshoz és a példaként szolgáló nácizmushoz fűződő viszonyukat is. Kezdetben a német mintához igazodtak mind a horogkereszt használata, mind az öltözködés módja tekintetében. A szvasztika betiltása után a Böszörmény- és a Meskó-féle csoportosulás egymástól eltérő kereszttypust választott, ami a két irányzat politikai orientációjának különbségeire is rávilágít: míg a kaszáskereszt a parasztság és általában a legsobb társadalmi rétegek megszólítására irányult, addig Meskóké Nagy-Magyarországos jelvényei, majd maga a nyilaskereszt is elsősorban a területi revízió igényét hangsúlyozták. A kaszáskeresztes mozgalom elhalványulásával, majd megszűnésével, valamint a nyilas irányzatok térnyerésével megindult a nyilaskereszt jelkép széleskörű alkalmazása és formavilágának fejlődése. Hamarosan a magyar nemzetiszocialisták

¹⁷¹ A napkorongban ábrázolt („H” betű nélküli) nyilaskeresztet (1939) lásd A Nyilas Lap- és Könyvkiadó Vállalat Rt. részvénye 10 pengőről. Klösz György és Fia nyomda. Bp., 1939. júl. 21. MNMCK MNM Éremtár D., leltári szám: 96.15.1., <https://gyujtemenyek.mnm.hu/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1697174> (letöltés: 2025. júl. 22.).

¹⁷² Szálasi röviden a következőt írta a Világközösségről: „a világ kommunioja [sic!] – egészen biztosan be fog következni, de már az új világnézet alapján, melynek lényegbeli és alapvető igazságait a Hungarizmus tárta fel, és tárja az emberiség elé” – Szálasi Ferenc naplói i. m. 459.

¹⁷³ Uo. 500–501.

¹⁷⁴ A következő kategóriák lettek volna: 1. Nyilaskereszt Rend: fegyveres Nemzet Rendje; 2. Hungarista Csillagrend: dolgozó Nemzet Rendje; 3. Kőrösi Csoma Sándor Erdemrend: a Kultúrnemzet Rendje. Hat osztályát adta meg ezeknek, alulról felfelé haladva: bronz, ezüst, arany, nagyezüst, nagyarany, ékköves nagyarany. – Uo. 501–502.

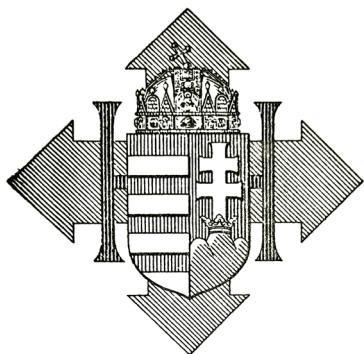
egyezményes szimbólumává és – a „H” betűvel kiegészülve – a hungaristák megkülönböztető jelvényévé vált. Szálasiék idővel egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítottak az általuk használt jelképeknek. Kezdetben ugyanis nem tartották fontosnak a jelvények, zászlók pontos meghatározását és használatuk szabályozását. Pártjuk és mozgalmuk támogatottságának növekedésével, valamint tagságuk, támogatói körük és szervezettségük erősödésével azonban szimbólumaikra is egyre több figyelmet fordítottak. Hatalomra jutásuk után pedig az állami reprezentációba és a közigazgatásba is igyekeztek bevezetni, illetve be is vezették ezeket a jelképeket és szimbolikus gesztusokat. A nyilas/hungarista szimbólumpolitika – amellet, hogy újonnan létrehozott jelvényeket ősinek állított be – magyar nemzeti és történeti jelképeket sajátított ki, értelmezett félre és használt fel új szimbólumok legitimálására, valamint a nyilas identitás erősítésére. Ez az eljárás mai napig terhet jelent az utókor számára, hiszen a jelképek tudatos félremagyarázása és ideologikus felhasználása a társadalom politikai célokat szolgáló megosztásához is hozzájárulhat.¹⁷⁵

A horogkereszt számos könyv és tanulmány témája, különösen a nemzetközi szakirodalomban. Ugyanakkor hiánypótló lenne egy olyan monográfia, mely részletekbe menően vizsgálja az 1918 és 1945 közötti európai szélsőjobboldali irányzatok jelképhasználatát, azok változását, és ezek összehasonlító vizsgálatát is tartalmazza. Válaszra vár az a kérdés is, hogy miért nem vált a szvasztika egyezményes nemzetközi nemzetiszocialista jelképpé, ellentétben például a kommunizmus szimbólumával, a vörös csillaggal. A magyar nemzetiszocialistáknak – amint az a fentiekből kiderült – a horogkereszt betiltása után kellett más jelképet keresniük. Szintén érdemes lenne feltárni a koszorúval övezett „V” betűs jelkép elterjedésének, ismertségének és elfogadtatásának történetét. Emellett célszerű volna átfogó módon vizsgálni a korszak valamennyi magyarországi szélsőjobboldali, sőt a többi meghatározó ideológiai irányzat jelképrendszerét is, különös tekintettel azok alakulására, egymásra gyakorolt hatására, alkalmazására és eszmei tartalmára. Mindez lehetőséget adna arra, hogy pontosabb képet alkossunk a politikai propaganda érzelmekre ható működéséről és az embereket befolyásolni, fanatizálni képes erejéről.

¹⁷⁵ Az árpádsávos zászló történetét átfogóan, a leggyakrabban felmerülő kérdéseket is tisztázva feldolgozta *Pandula Attila*: Fejezetek az „árpádsávos” zászló és lobogó történetéből. In: *A szimbólumok üzenete. A jogi kultúra jelképei: eljárások, szokások, formák és tárgyak.* (ELTE Jogi Kari Tudomány 14.) Szerk. Mezey Barna. Bp. 2011. 383–392.

Függelék

1. kép A hungarista állam címere,
az úgynevezett Szálasi-címer
(1945)

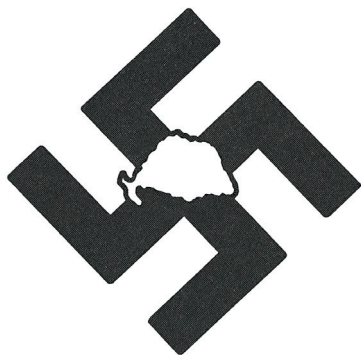
Forrás: MNMKK OSZK / Hivatalos
Közlöny, 1945. január 27. Sopron 2.

2. kép A Böszörmény Zoltán-féle
Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt
horogkeresztes mozgalmi jelvénye
(1932–1933)

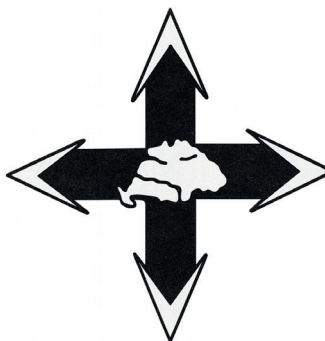
Forrás: MNMKK OSZK / Nemzeti
Szocialista, 1932. december 14. 1.

3. kép A Meskó Zoltán-féle Nemzeti
Szocialista Magyar Földműves- és
Munkáspárt horogkeresztes jelvénye
(1932)

Forrás: MNMKK OSZK / Pesti Ujság, 1932.
július 3. 1.

4. kép A Meskó Zoltán-féle Nemzeti
Szocialista Magyar Földműves-
és Munkáspárt nyilaskeresztes
(heraldikailag nyílvégű kereszt) jelvénye
(1933)

Forrás: Arcanum Újságok / Esti Kurir, 1933.
október 5. 4.

5. kép A Szálasi Ferenc-féle Magyar Nemzetiszocialista Párt – Hungarista Mozgalom nyilaskeresztes (heraldikailag háromszögvéggű kereszt) jelvénye (1939)

Forrás: Holnap, 1939. január 23. 1.

7. kép A Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom jelvénye plakáton (1944)

Forrás: Fortepan / Lissák Tivadar. Budapest. 1944. Képszám: 72843

6. kép Szálasiék mozgalmi zászlaja a „Hungarista eszme” feliratú tankon (propagandaanyag, 1939)

Forrás: Összetartás, 1939. január 22. 7.

8. kép A koszorúval övezett „V” betű (1941)

Forrás: Arcanum Újságok / Magyarország, 1941. július 23. 1.

9. kép A Földet ábrázoló, „Europa” feliratú, „V” betűs pajzs (1941)

Forrás: Arcanum Újságok / Magyarország, 1941. július 30. 1.

10. kép Szálasi Ferenc állampecsétje (1945)

Forrás: MNMKK OSZK / Hivatalos Közlöny, 1945. január 27. Sopron 2.

THE HISTORY OF THE ARROW CROSS AND OF OTHER HUNGARIST SYMBOLS

By Zoltán Máté Albert

SUMMARY

Early in 1945 the Hungarist leadership under Ferenc Szálasi introduced a new state coat of arms in that part of Hungary where their power still held sway: onto the symbol of the Arrow Cross Party – Hungarist Movement, an arrow cross forming a capital „H” as a supporter was placed the small arms with the Crown. It was for the first time that the symbol of a political party or movement was featured in the Hungarian state coat of arms. The symbol of the arrow cross was born after the use of the swastika, now the symbol of a foreign state (the German Empire) had been banned from September 1933. Most of the Hungarian national socialist movements consequently adopted the use of the arrow cross, which could be interpreted as implying connections with the conquering ancestors and the state-founding kings of the Árpád dynasty. Following the history of events, the paper presents the symbols, vestments and salutation forms of the Hungarist movements, before all those that were connected to Ferenc Szálasi.